

Sisekaitseakadeemia

Päästekolledž

Marija Miller

**RIIKLIKU JÄRELEVALVE ERIMEETMETE JA
RIIKLIKU JÄRELEVALVE ERISUSTE RAKENDAMINE
PÄÄSTEMEESKONNA VANEMATE NÄITEL**

Lõputöö

Juhendaja:

Helen Ojamaa-Muru, MA

Kaasjuhendaja:

Kadi Luht-Kallas, PhD

Tallinn 2024

LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON

Päästekolledž	Juuni 2024
Töö pealkiri eesti keeles: Riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste rakendamine päästemeeskonna vanemate näitel.	
Töö pealkiri võõrkeeles: Implementation of specific national supervision measures and specificities of national supervision in the case of senior rescue team members.	
Lühikokkuvõte: Lõputöö on kirjutatud eesti keeles ja sisaldab inglisekeelset resümeed. Töö maht koos lisadega on 54 lehekülge, millest 43 lehekülge on töö põhiosa. Lõputöö eesmärk oli selgitada välja riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste rakendamine päästetöödel ja teha ettepanekud muudatusteks. Eesmärgi saavutamiseks oli püstitatud kolm uurimisülesannet: anda teoreetiline ülevaade õigustest riikliku järelevalve meetmete kohaldamise raamistikust; analüüsida kvalitatiivse meetodina intervjuu raames päästetööde valdkonnas riikliku järelevalve erimeetmete kohaldamist; sünteesida teooria ja uuringu tulemusi ning teha ettepanekuid meetmete kohaldamiseks ja kehtiva õiguse muutmiseks. Lõputöö uurimisülesannete täitmiseks ja eesmärgi saavutamiseks viidi läbi kvalitatiivne empiiriline uuring, valimina rakendati eesmärgipärast valimit. Andmeid koguti individuaalse poolstruktureeritud intervjuuga. Uuringu tulemustest lähtuvalt tehti Päästeametile kaks ettepanekut järelevalvemeetmete rakendamise praktika parandamiseks ja protokollide täitmise digitaalseks muutmiseks.	
Lisad: –	
Võtmesõnad: järelevalve erimeetmed, järelevalve erisused, päästemeeskonna vanem, põhiõiguste riive	
Võõrkeelsed võtmesõnad: specific supervision measures, specific supervision, rescue team leader, infringement of fundamental rights	
Töö autor: Marija Miller	
Olen koostanud lõputöö iseseisvalt. Kõik lõputöö koostamisel kasutatud teiste autorite tööd, seisukohad, kirjalikest allikatest ja mujal allikates saadud info on nõuetekohaselt viidatud. Annan Sisekaitseakadeemia tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose reprodutseerimiseks säilitamise ja elektroonilise avaldamise eesmärgil, sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogusse lisamise eesmärgil kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Annan loa teose üldsusele kättesaadavaks tegemiseks Sisekaitseakadeemia veebikeskkonna kaudu sealhulgas Sisekaitseakadeemia raamatukogu digikogu kaudu kuni autoriõiguse kehtivuse tähtaja lõppemiseni. Olen teadlik, et nimetatud õigused jäävad alles ka autorile. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.	
Allkiri:	Kommentaari: –
Vastab lõputöö nõuetele	
Juhendaja: Helen Ojamaa-Muru	Allkiri:
Kaasjuhendaja: Kadi Luht-Kallas	Allkiri:
Kaitsmisele lubatud	
Kolledži direktor: Jaanis Otsla	Allkiri:

SISUKORD

LÕPUTÖÖ ANNOTATSIOON	2
SISUKORD	3
MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU	4
SISSEJUHATUS	5
1. TEOREETILINE ÜLEVAADE PÄÄSTEAMETI RAKENDAVATEST JÄRELEVALVEMEETMETEST	9
1.1. Päästeameti rakendatavate riikliku järelevalve erimeetmete põhimõtted.....	9
1.2. Erimeetmete kohaldamise õiguslikud alused	11
1.3. Päästeseaduses reguleeritud spetsiifilised järelevalvemeetmed	19
2. JÄRELEVALVEMEETMETE RAKENDAMINE PÄÄSTEAMETI MEESKONNAVANEMATE TÖÖS	21
2.1. Uuringu eesmärk ja meetodika.....	21
2.2. Intervjuude tulemuste analüüs	24
2.3. Järeldused ja ettepanekud	41
KOKKUVÕTE	45
SUMMARY.....	47
VIIDATUD ALLIKATE LOETELU	48
Lisa 1. Uurimisinstrument	51
Lisa 2. Intervjueeritavate andmed	53
Lisa 3. Koodipuu	54

MÕISTETE JA LÜHENDITE LOETELU

PäA (*Päästeamet*) – Siseministeeriumi valitsemisala valitsusasutus, kes täidab seadusest ja teistest õigusaktidest tulenevaid ülesandeid, teostab riiklikku järelevalvet ning kohaldab riiklikku sundi seaduses ettenähtud alusel, ulatuses ja korras (Päästeameti põhimäärus, 2014)

PäästeS – Päästeseadus (Päästeseadus, 2010)

KorS – Korrakaitse seadus (Korrakaitse seadus, 2014)

HMS – Haldusmenetluse seadus (Haldusmenetluse seadus, 2002)

Päästemeeskonna vanem (päästemeeskonna juht, meeskonnavanem) – päästeametnik, kes koordineerib päästemeeskonna tegevust päästetööl, hindab sündmuse olukorda ning annab korraldusi päästemeeskonnale ja teistele asjaosalistele. Ta vastutab tõhusa reageerimise eest hädaolukorras, tagades inimeste turvalisuse ja kahjude minimeerimise (Kutsekoda, 2018b)

Korrakaitseorgan – seaduse või määrusega riikliku järelevalve ülesannet täitma volitatud asutus, kogu või isik (Korrakaitse seadus, 2014)

Riiklik järelevalve – korrakaitseorgani tegevus eesmärgiga ennetada ohtu, selgitada see välja ja tõrjuda või kõrvaldada korrarikkumine (Korrakaitse seadus, 2014)

Erimeetmed – õigusi ja vabadusi piirav järelevalvemeetmete rakendamine, sisaldades tegevusi nagu isiku peatamine, valdusse sisenemine ja omandi kasutamise piirangud (Laaring, *et al.*, 2017, lk 88-89)

Erisused – ette nähtud kindlad erisused olemasoleva KorS-is sätestatud meetme kohaldamisele (Siseministeerium, 2021)

Päästetöö – päästesündmuse toimumisel, ohu tõrjumisel ja kõrvaldamisel ning päästesündmuse tagajärgede leevendamisel viivitamata rakendatavad, vältimatud ja edasilükkamatud tegevused (Päästeseadus, 2010)

Päästesündmus – ootamatu olukord, mis vahetult ohustab füüsiliste või keemiliste protsesside kaudu inimese elu, tervist, vara või keskkonda tulekahju, loodusõnnetuse, plahvatuse, liiklusõnnetuse, keskkonna reostuse või muu sarnase olukorra korral (Päästeseadus, 2010)

PÄVIS2 – veebipõhine aruandlusprogramm, mis võimaldab jälgida ja hallata valveteenistuse personali ning tehniliste vahendite andmeid. Lisaks täiendatakse selles süsteemis SOS2-e sündmuste protokolle päästetöö käigus kogutud andmetega (Päästeamet, 2017 B)

SISSEJUHATUS

Eestis on avaliku sektori tegevus reguleeritud erinevate seadustega, mis muuhulgas määratlevad riigiasutuste ülesanded, õigused ja kohustused. Päästeametile (edaspidi *PäA*) on eelkõige päästeseadusega (edaspidi *PäästeS*) pandud nii ülesanded kui ka reguleeritud õigused, milliseid riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi (edaspidi koos ka *järelevalvemeetmed*) on asutusel oma ülesannete täitmisel lubatud kohaldada. *PäA*-l on lisaks olemas nii asutuse sisesed kui ka avalikud dokumendid ja juhendid. Selle töö käigus autor analüüsib järelevalvemeetmete rakendamise praktikat *PäA* päästemeeskonna vanemate näitel. Teema on **aktuaalne**, sest järelevalvemeetmete sätestamine muudab avaliku võimu teostamise selgemaks ja tagab õigusselguse ning vähendab võimalust, et päästeasutus rakendab järelevalvemeetmeid, mis võivad ülemääraselt riivata isikute põhiõigusi.

Päästesündmuste lahendamise käigus peavad päästjad väga kiiresti reageerima ja päästemeeskonna vanemate vaates tegema kiiresti luuret ning otsuseid. Selle jaoks päästemeeskonna vanemad peavad selgelt teadma enda õigusi ja vastavaid piire. Efektiivne juhtimine on organisatsiooni tõrgeteta toimimiseks hädavajalik. Mis tahes käitumine või juhi otsus mõjutab organisatsiooni edu või ebaedu. (Hsieh & Tai, 2020, pp. 77-78) *PäA* edu peegeldavad kiire ja tõhus reageerimine, inimeste ohutuse tagamine, sujuv koostöö teiste ametkondade ja organisatsioonidega ning aktiivne osalemine hädaolukordade ennetamisel ja teavitustöös.

Hädaolukordades on kohalike ja kesksete hädaabiteenistuste vaheline koostöö kriitilise tähtsusega. Oluline on järgida ühtset juhtimisstruktuuri, säilitada kooskõla ja kiiresti edastada teave sündmuskohalt päästetööde juhtidele. See protsess võimaldab kiiret kohandumist päästeplaaniga, mis omakorda suurendab päästereageerimise kiirust ja tõhusust. Koostoime ja sujuv infovahetus on võtmetegurid tõhusa hädaolukordadele reageerimise tagamisel. (Wang, *et al.*, 2022, pp. 160-161) Vastupidiselt võib ebaedu väljenduda aeglasel reageerimisel, nõrgal koostööl ja ebatõhusal kommunikatsioonil avalikkusega. Need ebaedu näitajad võivad mõjutada organisatsiooni mainet ja usaldusväarsust hädaolukordadele reageerimisel.

PäästeS § 6 sätestab, et päästetööd võib juhtida päästetööde juht, kes on päästeametnik. Päästetöö juht omab juhtivat rolli ning vastutust päästesündmuste lahendamisel. Temale alluvad kõik päästesündmusel osalevad riigi- ja kohaliku omavalitsuse asutused ning eraõiguslikud juriidilised isikud. (Päästeseadus, 2010) Sündmuskohale saabudes juhatab päästemeeskonna vanem koos päästemeeskonnaga päästesündmust ning tema roll hõlmab päästetööde juhtimist, sealhulgas otsuste tegemist sündmuse lahendamise strateegiate osas, ohu tõrjumist, selle kõrvaldamist ning tagajärgede leevendamist.

Korrakaitseaduse (edaspidi *KorS*) järgi on riiklik järelevalve korrakaitseorgani tegevus eesmärgiga ennetada ohtu, selgitada see välja ja tõrjuda või kõrvaldada korrarikumine. KorS ei sisalda üksikasjalikku loetelu PääA korrakaitseülesannetest ja nende täpsest sisust. Selle asemel määratleb seadus korrakaitse valdkonna ja ülesanded üldiselt, jättes täpse sisustamise korrakaitseorgani spetsiifika ja eriseadustes antud pädevuse hindamisele. Riikliku järelevõetme kohaldamisel eriseaduse alusel juhendub korrakaitseorgan eriseaduse normatiivsetest sätetest, samal ajal austades KorS-ist ja haldusmenetluse seadusest (edaspidi *HMS*) tulenevaid üldisi põhimõtteid. Eriseaduse poolt reguleerimata situatsioonides toimub juhendamine vastavalt KorS-is sätestatule. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 5) PäästeS-is ette nähtud järelevõetmed on vastavuses KorS-ga. PäästeS-is sätestatud järelevõetmete kohaselt antakse päästeametnikule volitused nende rakendamiseks päästesündmuse lahendamisel või muul tööülesannete täitmise käigus.

Viimaste aastate avaliku arvamuse uuringu tulemused näitasid, et PääA-d usaldab täielikult 97% Eesti elanikest (Siseministeerium, 2023). See peegeldab inimeste poolt positiivset hinnangut PääA tegevustele, reageerimisele ohuolukordadele, ning üldisele panusele avaliku turvalisuse tagamisel. Päästetööde kontekstis nõuab olukordade keerukus ja dünaamilisus sageli teha põhjalikke kaalutusotsuste tegemist. HMS § 4 määratleb kaalutusõiguse kui haldusorganile antud seadusliku volituse otsustada, kas teha konkreetne otsus või valida mitme võimaluse vahel (Haldusmenetluse seadus, 2001). Nagu nähtub PäästeS-s sätestatud järelevõetmete sõnastusest, ei ole järelevõetmete rakendamine seadusest tulenev kohustus, vaid pigem vajaduspõhine võimalus. Õigusakt ei pane ametnikule ette kindlat käitumisviisi teatud õiguslike asjaolude ilmnemisel, vaid annab talle raamistiku, kus sees on võimalus otsustada, kas ja kuidas sekkuda, võttes arvesse olukorra eripärasid ja seaduse määratud piire. (Siseministeerium, 2021)

Töö on **uudne**, sest seni puudub autorile teadaolevalt ülevaade järelevalvemeetmete rakendamise praktikast ja vormistamisest PäA-s. Varasemalt on Üllar Kütt uurinud oma lõputöös 2011 aastal politsei- ja piirivalve seaduses sätestatud järelevalve erimeetmete rakendamisel tõusetunud probleeme Lääne prefektuuri näitel (Kütt, 2011). Käesolevas lõputöös uuritakse järelevalvemeetmeid, et kujundada selge arusaam nende rakendamisest. Analüüsitakse PäA päästemeeskonna vanemate tagasisidet, kuidas rakendatakse riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi erinevates olukordades. Lõputöö võimaldab objektiivselt hinnata järelevalvemeetmete rakendamist praktikas, tuvastades võimalikke takistusi ja esile tõusvaid probleeme.

Uurimisprobleemina määratletakse: kuidas rakendab PäA riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi. Töö tulemused näitavad, kas esineb puuduseid või seadus vajab muutmist ning selle põhjal saab teha järeldusi ja ettepanekuid.

Eeltoodutest autor püstitab järgmised **uurimisküsimused**:

1. Millistes olukordades on päästemeeskonna vanemad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi rakendanud?
2. Millisel viisil on riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste kohaldamisel isikute, sh füüsiliste kui ka juriidiliste, õiguseid riivatud ja millega riivet on põhjendatud?
3. Kas päästemeeskonna vanemad kohaldavad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi kehtiva õigusega kooskõlas?
4. Kas riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste rakendamine on andnud oodatud tulemuse või esineb praktikas probleeme?

Käesoleva lõputöö **eesmärk** on selgitada välja riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste rakendamise praktika päästetöödel ja teha ettepanekud muudatusteks.

Eesmärgi täitmiseks autor püstitab järgmised **uurimisülesanded**:

1. Anda teoreetiline ülevaade riikliku järelevalve meetmete kohaldamise õiguslikust raamistikust;
2. Analüüsida kvalitatiivse meetodina intervjuu raames päästetööde valdkonnas riikliku järelevalve erimeetmete kohaldamist;

3. Sünteesida teooria ja uuringu tulemusi ning teha ettepanekuid meetmete kohaldamiseks ja kehtiva õiguse muutmiseks.

Lõputöös viiakse läbi empiiriline uuring, kasutades kvalitatiivset metoodikat. Uurimismeetodite rakendamisel uurib ja interpreteerib uurija kogutud materjale, et süvendada arusaamist globaalsetest probleemidest ning nende põhjustest ja tagajärgedest (Laherand, 2008, lk 16). Andmekogumismeetodina kasutatakse poolstruktureeritud intervjuusid, milles keskendutakse sellele, kuidas intervjuueeritav piiritleb uurimisobjekti (Flick, 2009, pp. 156-157). Andmeanalüüs viiakse läbi kvalitatiivse sisuanalüüsi meetodil. Intervjuude kvalitatiivses sisuanalüüsis kasutatakse deduktiivset lähenemist mis on sobiv, kui uuritava nähtuse kohta leidub teooriaid ja/või varasemaid uurimusi, mida soovitakse kindlas empiirilises kontekstis kontrollida või edasi arendada (Mayring, 2000, pp. 4-6). Selle meetodi käigus uurija klassifitseerib, kodeerib ja interpreteerib tekstiandmeid, eesmärgiga avastada teemasid või mustreid (Komor, M. & Grzyb, K., 2023, p. 146). Uuringu valim on moodustatud eesmärgistatult (Flick, 2009, pp. 122-123), koosnedes erimeetmete kasutamisel intensiivsema kogemusega Pää päästemeeskonna vanematest. Uurimuse populatsiooniks on päästemeeskonnavanemad, kellel on keskmiselt üle 5-aastane töökogemus. Lõplik valim koosneb 12 päästemeeskonna vanematest.

Lõputöö koosneb kahest peatükist. Esimeses osas käsitletakse teoreetiliselt riikliku järelevalve erimeetmeid ja nende spetsiifilisust, sealhulgas olukordi, kus inimeste õiguste piiramine on õigustatud ning millised on selleks kasutatavad põhjendused. Teises osas keskendutakse empiirilise uurimusele, kus esitatakse uurimuse tulemused ning antakse soovitusi Päästeametile ja Siseministeriumile.

Soovin avaldada tänu lõputöö juhendajale Helen Ojamaa-Murule ja kaasjuhendajale Kadi Luht-Kallasele nende hindamatu panuse eest lõputöö valmimisse. Tänu nende juhendamisele, nõuannetele ja toetusele sai lõputöö teostatud ning selle tulemused kvaliteetselt esitletud.

1. TEOREETILINE ÜLEVAADE PÄÄSTEAMETI RAKENDAVATEST JÄRELEVALVEMEETMETEST

1.1. Päästeameti rakendatavate riikliku järelevalve erimeetmete põhimõtted

Enne 2009. aastat kritiseeriti Eesti politseiregulatsiooni puudulikkuse tõttu. Regulatsioonid olid liiga üldised, mis raskendas politsei ja teiste korrakaitseorganite lubatud ja keelatud tegevuste eristamist. Nimetatud puudused tekitasid kahtluse politsei ja teiste korrakaitseorganite tegevuse seaduslikkuses ning viisid aruteludeni põhiseadusega kooskõla üle. Selle tulemusena võeti vastu uued seadused, nagu politsei- ja piirivalve seadus (edasi *PPVS*) ning KorS, et lahendada probleeme ja täpsustada politsei ja teiste korrakaitseorganite tegevust reguleerivaid norme. (Jäätma, 2012, p. 137) Kui KorS muutus üldseaduseks, laienevalt kõikidele riikliku järelevalvega tegelevatele korrakaitseorganitele, kaasnes sellega ulatuslik muudatusprotsess mitmetes seadustes, sealhulgas PäästeS-is. KorS-i rakendusseaduse vastuvõtmisega viidi ellu ligikaudu 160 seaduse muudatused. (Kroonberg ja Roosve, 2022/2, lk 130)

Reform algas juba 2010. aastal, kuid täielik jõustumine sõltus eriseaduste kehtestamisest. Euroopa suunistele vastamiseks peab Eesti seadusandlus pöörama tähelepanu ennetavale lähenemisele, andmetöötlusele ning tehnoloogilistele uuendustele. (Laaring, 2014, pp. 96–101) KorS-i eesmärk oli ühtlustada korrakaitse meetmete komplekt ning ümber kujundada senine riikliku järelevalvesüsteem terviklikuks korrakaitseõiguse süsteemiks (Kroonberg ja Roosve, 2022/2, lk 130). Selge ja võrdsetel õigustel põhinev regulatsioon parandaks õigusemõistmist, vähendades vigade ja riskide tõenäosust ning kaitstes mõlema osapoole põhiõigusi. Õiguse pidev ülevaatamine on vajalik tasakaalu tagamiseks, seetõttu on normile tagasiside saamiseks vajalik uurida regulatsiooni praktilist kasutamist. (Elisabedashvili, 2021, p. 121) Õiguskaitseasutuste püsivat muret iseloomustab vajadus leida tasakaal ühiskonna ootuste ja avaliku julgeoleku tagamise ning samal ajal individuaalsete õiguste kaitsmise vahel (Homan, 2022, p. 10). KorS-is ei ole vajadust täielikult loetleda erinevate järelevalveasutuste volitusi. Pigem tuleks seaduses sätestada üldised volitused, mis kohalduvad kõigile järelevalveasutustele. See lähenemine võimaldaks eriseadustes

keskenduda spetsiifilisematele normidele, mis puudutavad ainult selle seaduse järelevalve tagamist. (Kask, 2004, lk 471)

Õiguskaitse-, tuletõrje- ja päästeteenistused on hoidnud traditsiooni, kus nende tegevus toimub hädaolukordades eraldi, kuid siiski teatud osas koos. Selle väljakutse ületamiseks on mitmed riigid võtnud kasutusele õigusakte, et võtta kasutusele ühine operatiivkoosseis nende teenistuste vahel (Attwood, 2020, p. 428). Ameerika Ühendriikides nimetatakse vastavaid ametnikke "fire police" ehk tuletõrjepolitseinikeks. Eestis täidavad sarnaseid ülesandeid päästemeeskonna vanemad, kes kuuluvad Päästeametisse ning kes on päästeametnikud.

Käesoleva lõputöös vaadeldakse PÄA ülesannet, mis on sätestatud PäästeS-s päästetöö tegemist maismaal ja siseveekogudel, välja arvatud juhul, kui teistes õigusaktides on sätestatud teisiti, ja osalemist politsei ja piirivalve seaduse § 3 lõike 1 punktis 4 määratletud otsingu- ja päästetöös kaldalähedasel merealal, kui tekib otsene ohtu inimese elule või tervisele (Päästeseadus, 2010). Päästetöö PäästeS-i tähenduses on päästesündmuse toimumisel, ohu tõrjumisel ja kõrvaldamisel ning päästesündmuse tagajärgede leevendamisel viivitamata rakendatavad, vältimatud ja edasilükkamatud tegevused (Päästeseadus, 2010).

Eesti riigivõimu teostatakse põhiseaduse § 3 kohaselt teostatakse ainult Eesti Vabariigi põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate Eesti seaduste alusel (Värv, 2023, p. 45). Põhimõtteliselt on kõik huvid, mis tulenevad põhiseaduslikest põhiõigustest, isiklikest erivabadustest või üldistest vabadustest, põhiseaduslikult kaitstud (Rosenau, 2019, p 52). Proportsionaalsuse põhimõte, mille kinnitus leidub Eesti põhiseaduse §-s 11, rõhutab vajadust tagada, et õiguste ja vabaduste piirangud oleksid kooskõlas põhiseadusega ning demokraatlikus ühiskonnas hädavajalikud, kuid samas ei muudaks piiratud õiguste ja vabaduste olemust (Rosin, 2021, p 181). Riikliku järelevalve teostamist reguleerib KorS koos eriseadustega, mille hulka kuulub ka PäästeS. KorS § 2 lõike 4 järgi on riikliku järelevalve eesmärk ennetada, tuvastada ja lahendada korrarikkumisi. Riikliku järelevalve ülesanded täidetakse riikliku järelevalve menetluse raames, mis on osa haldusmenetlusest. See tähendab, et korrakaitseorganite tegevus riikliku järelevalve käigus järgib põhimõtteliselt haldusmenetluse seadust, välja arvatud juhul, kui erinormid sätestavad teisiti. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 4) PäästeS § 1 lõike 2 järgi tuleb HMS-i sätteid kohaldada seaduses ettenähtud haldusmenetlustes, võttes

arvesse PäästeS-i eripära (Päästeseadus, 2010). Järelevalvemeetmete rakendamisel arvestatakse nii HMS-s kui ka KorS-s sätestatud põhimõtetega.

HMS-s on sätestatud järgmised riikliku järelevalve põhimõtted: seadusliku aluse põhimõte (HMS § 3 lõige 1), kaalutusõiguse õiguspärane teostamine (HMS § 4), proportsionaalsuse põhimõte (HMS § 5), eesmärgipärasuse põhimõte (HMS § 5 lõige 2) ja uurimispõhimõte (HMS § 6) (Haldusmenetluse seadus, 2002). KorS-s on sätestatud, et riikliku järelevalve kontekstis kohaldatakse peamiselt järgmisi põhimõtteid: proportsionaalsuse põhimõte (KorS § 7), otstarbekuse põhimõte (KorS § 8), õiguste kaitse ja inimväärikuse tagamine (KorS § 10), selgitamiskohustus (KorS § 11) ja dokumenteerimiskohustus ning aruandlus (KorS § 12) (Korrakaitse seadus, 2014).

1.2. Erimeetmete kohaldamise õiguslikud alused

PäästeS § 13¹ lõike 1 kohaselt omab PäästeS õigust rakendada KorS §-des 30, 32, 44, 49, 50 ja 51 kehtestatud riikliku järelevalve erimeetmeid eesmärgiga teostada päästeseaduses ettenähtud riiklikku järelevalvet. Selliseid meetmeid tuleb rakendada vastavalt korrakaitse seaduses sätestatud alustele ja korrale. (Päästeseadus, 2010) Riikliku järelevalvemenetluse käigus tuleb tagada isiku põhiõiguste kaitse, sealhulgas elu, tervise, vabaduse, au ja omandi kaitse. Kuigi politsei ja korrakaitse võivad sekkuda eraõigussuhtesse, on riigi roll luua vajalikud õiguslikud alused ja institutsioonid eraisikute kaitseks. (Jäätma, 2015, lk 36)

Küsitlemine ja dokumentide nõudmine

KorS § 30 näeb ette küsitlemise ja dokumentide nõudmise. Küsitlemine ja dokumentide nõudmine püüdleavad ühise eesmärgi poole – hankida teavet isikult. PäästeS-l on õigus isik peatada ja teda küsitleda juhul, kui esineb põhjendatud kahtlus, et isikul on vajalikku informatsiooni seoses ohu ennetamise, väljaselgitamise, tõrjumise, korraldamise kõrvaldamise või kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamisega. (Korrakaitse seadus, 2014)

Küsitlemine kujutab endast riikliku järelevalve erimeetmeid, mis kõige vähem riivab inimeste õigusi, kuid samas on see hädavajalik muude riikliku järelevalve meetmete rakendamiseks. Eesti Vabariigi põhiseaduses §-s 34 on sätestatud, et kõigil seaduslikult Eestis viibivatel isikutel on õigus vabalt liikuda ja valida elukohta (Eesti Vabariigi

põhiseadus, 1992). Isiku küsitlemiseks lubab KorS § 30 lõige 1 isikut peatada, mis väljendab lühiajalist liikumisvabaduse piiramist ja anda talle vastav korraldus (Korraldusseadus, 2014). Vastavalt hea haldustava normidele ja selgitamiskohustuse põhimõttele on oluline selgitada isikule, miks teda küsitletakse, ning tutvustada talle tema õigusi, sealhulgas õigust nõuda küsitlemise protokollimist ja anda selgitusi omakäeliselt (Siseministeerium, 2021).

KorS § 30 lõike 3 kohaselt on PÄA-l õigus nõuda isikult dokumentide esitamist, kui on põhjendatud kahtlus, et isikul on vajalikke andmeid ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks, tõrjumiseks või korrarikkumise kõrvaldamiseks (Korraldusseadus, 2014). Päästetöödel PÄA võib nõuda sündmuse lahendamise käigus ohu tõrjumiseks hoone omanikult operatiivkaarti, kui selle koostamise kohustus tuleb tuleohutuse seadusest (Siseministeerium, 2021). Dokumendiks võib olla ka igasugune kirjalik teave, nagu näiteks majaplaan või ehitusdokumentatsioon. Isiku kirjalik seletus ei kvalifitseeru dokumendi esitamiseks, vaid kuulub küsitlemise alla. Kohapeal koostatud kirjalik seletus ei peeta dokumendiks selguse huvides. (Siseministeerium, 2021)

Selle meetme puhul pole ette nähtud vahetu sunni kohaldamise õigust, seega ei ole füüsilise jõu kasutamine selle meetme rakendamisel lubatud (Laaring, *et al.*, 2017, lk 104). Erandiks on see, et kui isik, kellele PÄA on andnud korralduse, keeldub küsitlemisest ja dokumentide esitamisest või üritab põgeneda, võidakse vastavalt olukorrale kaasata politsei (Siseministeerium, 2021) Küsitlemise protokollimine ei ole kohustuslik, vaid sõltub küsitletava või päästametniku kaalutusotsusest. Päästametnik hindab, kas küsitletava soovitud protokollimine on asjakohane, ning sel juhul võimaldab küsitletav oma seletuste esitamist omakäeliselt kirjalikus protokollis. Päästesündmuse ajal toimuv isiklik vestlus päästeteenistujaga ja ohuteabe jagamine ei kvalifitseeru küsitlemiseks. Meetme kohaldamiseks on vajalik ametniku korraldus. (Siseministeerium, 2021)

Isikusamasuse tuvastamine

Antud riikliku järelevalve erimeetme eesmärk on võimaldada PÄA-l isiku tuvastamist seaduses sätestatud ülesannete täitmiseks. Tuvastamine keskendub isiku nimele ja vanusele, kasutades sünnikuupäeva või isikukoodi eristamiseks samanimelisi isikuid. Isikutuvastus on oluline, et PÄA saaks täpselt kindlaks teha, kellega on tegemist või millise isiku suhtes rakendatakse meetmeid. (Siseministeerium, 2021)

PäA-l on volitus isikut peatada isikusamasuse tuvastamiseks ning nõuda isikut tõendava dokumendi esitamist. Lisaks sellele, nagu teised korrakaitse organid, võib PäA küsida isikult ütlusi ning võrrelda fotot ja biomeetrilisi andmeid. (Siseministeerium, 2021) Isikut tõendava dokument, mille on väljastanud riigiasutus, peab sisaldama kasutaja nime, sünniaega või isikukoodi, fotot või näokujutist, ning allkirja või allkirjakujutist, kui vastavad õigusaktid ei sätesta teisiti (Laaring, *et al.*, 2017, lk 108). Dokumendile kantavad biomeetrilised andmed hõlmavad näokujutist, sõrmejäljekujutisi, allkirja või allkirjakujutist ning silmaiirisekujutisi (Siseministeerium, 2021). Isiku tuvastamise protsessi eesmärk on vastata küsimusele "Kes on see inimene?". Selle saavutamiseks kasutatakse erinevaid meetodeid, sealhulgas isiku näokujutise võrdlemist mitmest pildist koosneva andmebaasiga. (Utkina, 2023, pp. 304-305)

KorS võimaldab PäA-l nõuda isikut tõendava dokumendi esitamist, kuid see ei kehtesta kohustust dokumendi kaasas kandmiseks. Juhul kui isikusamasust ei ole võimalik tuvastada isikut tõendava dokumendi alusel, näiteks seda ei ole isikul kaasas võib päästeametnik võrrelda isiku ütlusi rahvastikuregistri andmetega. Kuna päästesündmus on üldjuhul kiireloomuline, siis ei ole alati võimalik kasutada ka sellist varianti ja sel juhul tuvastatakse isikud ütluste põhjal ning see teave edastatakse politseile. (Siseministeerium, 2021)

Oluline on märkida, et isiku tuvastamine on lubatud ainult siis, kui see on vajalik ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks, tõrjumiseks või päästesündmuse tagajärgede leevendamiseks (Laaring, *et al.*, 2017, lk 108). Oluline on ka see, et isikut tohib peatada vaid ajutiselt meetme kohaldamise perioodiks, mitte aga isiku kinnipidamiseks. Kuna seadus lubab isikut peatada, siis sellega riivatakse liikumisvabadust, mida kaitseb Eesti Vabariigi põhiseaduse § 34. KorS lubab isiku isikusamasuse tuvastamisel kasutada vahetut sundi, kuni see on eesmärgi saavutamiseks hädavajalik. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 108-109) Kui isik ei nõustu vabatahtlikult isikusamasuse tuvastamisega, võib Päästeamet rakendada vahetut sundi vajaliku aja jooksul eesmärgi saavutamiseks või kutsuda kohale politsei (Siseministeerium, 2021). Isikusamasuse tuvastamisel koostatakse protokoll, kui see on vajalik kas meetmele allutatud isiku enda soovil või ametniku äranägemisel. Protokollide koostamine võimaldab säilitada selge dokumentatsiooni, mis aitab hiljem kindlaks teha, milline ametnik viis läbi isiku tuvastamise ning milliste dokumentide, andmete või registris sisalduvate teabeallikate alusel isiku identiteet määrati. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 109)

Viibimiskeelu kohaldamine

Eesti Vabariigi põhiseaduse §-s 34 on sätestatud, et Eestis seaduslikult viibivatel inimestel on õigus vabalt liikuda ja elukohta valida. Liikumisõigust võib teatud olukordades piirata teiste isikute õiguste kaitseks, riigikaitse, loodusõnnetuste, nakkushaiguste, looduskaitse, alaealiste või vaimuhaigete järelevalve ning kriminaalrajade menetlemise huvides. (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992) Viibimiskeelu kohaldamise õiguslikud alused põhinevad eesmärgil tagada isiku enda või teise isiku kaitse.

PäA-l on õigus rakendada antud järelevalvemeedet kui isiku elu või tervist ähvardava vahetu ohu korral, kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks või riikliku järelevalve meetme kohaldamise tagamiseks (Siseministeerium, 2021). Lõputões käsitletakse erimeetmete, sealhulgas viibimiskeelu rakendamisel kaalutluspõhimõtte olulisust. Rõhuasetus on hindamisel, mida viib läbi päästemeeskonna vanem, kes vastutab olukorra hindamise ja korralduste andmise eest. Pommiohu või muu kõrgendatud ohu korral kehtestatakse absoluutne viibimiskeeld. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 138)

Lisaks on oluline rõhutada viibimiskeelu ala selget märgistamist, millel on märkimisväärne tähtsus. Piiramiseks võib kasutada tara, aeda või linti, kuid nende piirangute kehtestamisel on hädavajalik kasutada asjakohast tähistust. (Siseministeerium, 2021) Sündmuskohale koguneb sageli suur hulk inimesi, mis võib osutada märkimisväärseks segavaks teguriks päästetöödele ja sündmuse lahendamisele. Selline kogunemine võib lisaks ohustada nende isikute tervist ja elusid, kes viibivad piirkonnas. Seetõttu on hädavajalik tagada tõhus ja arusaadav märgistamine, mis aitaks selgelt ala piiritleda ning seeläbi vältida potentsiaalselt ohtlikke olukordi ja tagada päästetööde tõrgeteta toimimine.

Viibimiskeelu rakendamine on lühiajaline meede, mille kohaldamine tuleb otsekohe lõpetada, kui selle aluseks olnud põhjus elimineeritakse. Viibimiskeelu rikkumise korral on õigus kasutada vastava isiku suhtes vahetut sundi seni, kuni see on eesmärgi saavutamiseks hädavajalik. Eelkõige tuleb rõhutada, et kui isik siseneb päästetööde või demineerimistöde alale, kohustades seeläbi enda ja teiste elu ning tervise ohtu ning ei allu korraldusele alalt lahkuda, siis on PäA-l õigus rakendada isiku suhtes vahetut sundi nii kaua, kuni see on eesmärgi saavutamiseks hädavajalik. (Siseministeerium, 2021)

Vahetu sunni rakendamisega riivatakse isikupuutumast, mis on sätestatud põhiseaduse §-s 20 (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992).

Jääle mineku keeld on erisus, mis on sätestatud PäästeS-s ja antud erisus on väga tihedalt seotud viibimiskeeluga. Erimeetme erisus on toodud välja eraldi, kuna see erineb sõnastuselt viibimiskeelu meetmetest. Haldusorganid täidavad erinevaid ülesandeid, sealhulgas korraaitseõiguse valdkonda kuuluvaid ülesandeid, mida reguleerivad erinevad seadused. Siit tuleb, et haldusorgani korraaitseline ülesanne tuleneb mitmest seadusest, mis võimaldavad rakendada erinevaid korraaitsemeetmeid. Näiteks PÄA rakendab erinevaid korraaitsealaseid eriseadusi, mis määratlevad ameti pädevuse erinevate korraaitsemeetmete osas. (Kroonberg ja Roosve, 2022, lk 130-131) PÄA saab kehtestada jääle mineku keelu siseveekogudel, eesmärgiga ennetada päästesündmusi ning tagada ohutus ja keskkonnakaitsese (Siseministeerium, 2021). See erimeetmed erisus, mis vastab KorS-is defineeritud viibimiskeelu mõistele, rakendub olukordades, kus on oht inimeste elule, tervisele või keskkonnale (Siseministeerium, 2021).

Kõigepealt annab PÄA üldkorralduse. HMS määratleb seda haldusaktina, mis on suunatud üldiste tunnuste alusel kindlaksmääratud isikutele või asja avalik-õigusliku seisundi muutmisele (Haldusmenetluse seadus, 2002). Selles üldkorralduses on Päästeameti poolt keelatud kõigil Eestis viibivatel isikutel ehk üldiste tunnuste alusel määratletud isikutel minna ja viibida jääle siseveekogudel. Juhul kui avastatakse, et keegi viibib keelu ajal jääle, võidakse temale kohaldada viibimiskeeldu. Haldusakt on HMS § 51 lõike 1 kohaselt haldusorgani poolt antud korraldus, otsus, ettekirjutus, käskkiri või muu õigusakt, mis suunatakse isiku õiguste või kohustuste tekitamisele, muutmisele või lõpetamisele üksikjuhtumi raames (Haldusmenetluse seadus, 2002). See tähendab seda, et jääle mineku keeld välja antakse PÄA poolt ja päästemeeskonna vanemate ülesanne on kontrollida, kas antud korraldust täidetakse ja juhul kui jääle mineku keelu ajal avastatakse inimesi jää peal, siis päästemeeskonna vanematel on õigus rakendada viibimiskeeldu ohu ennetamise eesmärgil.

Teavitamise protsessi keelu kehtestamisest reguleerib KorS § 26, mille kohaselt teavitamine on üldmeede, mille alusel korraaitseorganil on oma pädevuse piires õigus teha toiminguid, millega teavitatakse avalikkust või isikut ohu ennetamisest, ohukahtlusest, ohust või korraaitsest (Korraaitseseadus, 2014). Päästeameti poolt

teavitamine hõlmab tavaliselt sotsiaalmeediat, ajalehti ja televisiooni ning täpne kehtivuskuupäev antakse teada enne keelu jõustumist. Lisameetmena viivad päästjad läbi jääpatrulle jääle mineku keelu kehtivuse ajal. Nende patrullide eesmärk on läbi viia järelevalvet veekogudel toimuva üle, tagamaks, et kehtestatud piirangute perioodil järgiksid inimesed kehtestatud ohutusnõudeid. Põhiolemuselt on tegemist viibimiskeeluga, mis takistab isikut viibimist teatud piirkonnas ehk siseveekogul.

Viibimiskeelu kohaldamine siseveekogul jääb viibimise keeluna või teistes olukordades, seab piirangud isikute vabadusele vastavalt kehtivale õigusele. Viibimiskeelu sisuks on mitu liikumisvabaduse keeldu: keeld viibida teatud kohas, keeld läheneda teatud kohale, keeld viibida teatud isiku läheduses ja läbipääsu keeld. Need kõik piiravad isikute liikumisvabadust. KorS §-s 44 reguleeritud erimeede keskendubki peamiselt liikumisvabaduse piiramisele õiguslikule alusele. (Siseministeerium, 2021) Eelkõige rõhutatakse põhimõtet, et igal isikul on õigus vabadusele ja isikupuutumatusse, mis on kinnitatud põhiseaduse § 20-s. Samuti on põhiseaduse § 34 alusel igal seaduslikult Eestis viibival isikul tagatud õigus vabalt liikuda (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992). Pää rakendab meetmeid, mis keelavad jääle mineku siseveekogudel, eesmärgiga ennetada päästesündmusi ja tagada inimeste elu, tervise ning keskkonna kaitse (Siseministeerium, 2021).

KorS-i järgi ei ole viibimiskeelu protokollimine kohustuslik, kuid selle korraldamisel tuleb lähtuda HMS-i §-st 18, mille kohaselt menetlustoimingu protokollitakse kui selleks on põhjendatud taotlus menetlusosaliselt, seda peab vajalikuks asja menetlev haldusorgan, toimingu sisu hõlmab ütluste, arvamuste või seletuste andmist haldusorganile või protokollimise kohustus tuleneb seadusest või määrusest. (Haldusmenetluseseadus, 2002)

Vallasasja läbivaatuse kohaldamise õiguslikud alused

Vallasasja läbivaatus hõlmab asja kontrollimist meeleliselt, kasutades vajadusel tehnilisi vahendeid või teenistuslooma. See hõlmab vaatlust ning vajaduse korral uste avamist ja muude takistuste kõrvaldamist. Tehniliste vahendite hulka kuuluvad näiteks läbivalgustusseadmed, metallidetektorid ja teenistuslooma näitel teenistukoer. (Siseministeerium, 2021)

Vallasasja läbivaatus kui erimeede viitab olukorrale, kus vara läbivaatust viiakse läbi ilma valdaja nõusolekuta. Valdajaks peetakse isikut, kellel on tegelik kontroll vara üle

ning kes omab selle üle faktilist võimu (Siseministeerium, 2021). Päästemeeskonna vanemad võivad rakendada antud järelevalvemeedet kui esineb kahtlus, et vallasasjas viibib isik, kes on abitus seisundis, näiteks kui isik on kogemata sattunud autost või pagasiruumist välja või on sunniviisiliselt pandud sinna autost. Samuti võib seda järelevalvemeedet rakendada liiklusavarii korral, et vabastada kannatanu sõidukist. Samuti võib antud meedet rakendada seaduse või seaduse alusel kehtestatud nõuete täitmise tagamiseks, kui see on vajalik ohu ennetamiseks, ohu väljaselgitamiseks või ohu tõrjumiseks ja korrarikkumise kõrvaldamiseks. (Siseministeerium, 2021)

Julgeolekuhuvide võivad põhjendada inimõiguste piiramist või riivet, eriti seoses siseriikliku korraga. Enamik inimõigusi võimaldab erandeid mitte ainult avaliku julgeoleku ajal või elule avalduva ohu korral, vaid ka tavalistes olukordades, kus võimud võivad piirata õiguste ulatust või nende kasutamist riikliku julgeoleku huvides. (Kempen, 2013, pp. 13-14) Kui vallasasja omanik on tuvastatav, tuleb teda teavitada esimesel võimalusel vallasasja läbivaatusest. KorS § 49 lõige 4 kohaselt kui läbivaatuse tulemusel jääb oluline vara valveta, tagab korrakaitseorgan ehk PÄA selle valvamise kuni omaniku või muu õigustatud isiku saabumiseni. KorS-s § 49 lõige 5 on sätestatud, et läbivaatuse ajal võib kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on vajalik eesmärgi saavutamiseks. (Korrakaitseseadus, 2014) Vallasasja läbivaatuse protokollimine on tavaliselt kohustuslik, välja arvatud juhul, kui isik siseneb avaliku võimu organi ehitisse või alale vabatahtlikult või kui turvakontrolli tehakse kaitstava isiku või valvatava objekti ohutuse tagamiseks (Laaring, *et al.*, 2017, lk 156).

Valdusesse sisenemine ja läbivaatuse kohaldamine

Valdusesse sisenemine tähistab tegevust, mis hõlmab sisenemist valdusesse, seal viibimist ja üksnes visuaalset jälgimist, eesmärgiga muu hulgas tuvastada võimalikke ohuolukordi. Valdusesse sisenemise ja valduse läbivaatusega kaasneb selgelt oluline riive isiku põhiõigustele. Valdusesse sisenemine ja valduse läbivaatus on isiku vabaduse piiramine, sest Eesti Vabariigi põhiseaduse § 26, § 32, § 33 järgi kodu ja igäühe omand on puutumatu, perekonna- ja eraelu on puutumatu ja on olemas eneseteostusvabadus (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992).

KorS § 51 lõike 1 kohaselt korrakaitseorgan võib siseneda valdusesse kui see on vajalik kõrgendatud ohu kindlakstegemiseks või tõrjumiseks, kui on põhjendatud kahtlus, et piiratud või märgistatud vara või ruumi sees viibib isik, kelle elu, tervis või füüsiline

puutumatus on tema abitus seisundis ohustatud ja kui see on vajalik seaduse või selle alusel kehtestatud nõuete täitmise tagamiseks, olgu selleks ohu ennetamine, väljaselgitamine, tõrjumine või korrariikkumise likvideerimine (Korraldusseadus, 2014). Põhiõigusi ohustavate ennetusmeetmete mõiste on mitmetahuline ning seda võib tõlgendada mitmeti. Ennetusmeetmete ulatus ei piirdu tavaliselt ainult nende meetmetega, mis on selgelt defineeritud kui ohuennetusmeetmed, vaid pigem hõlmab nende sisu ja eesmärki kontekstist sõltuvalt. (Laaring, 2013, lk. 202) Erisusena PäästeS § 13² lõige 2 kohaselt on PÄA-le antud õigus siseneda valdaja eluruumi, kui see on vältimatult vajalik päästetööde või demineerimistöde jaoks kuna päästetöö hõlmab kiireid meetmeid (Päästeseadus, 2021). Samuti PäästeS § 13² lõige 3 lubab siseneda valdaja eluruumi halduskohtu loata, kui see on vajalik pääste- või demineerimistö jaoks.

On ette nähtud kohustus teavitada valdajat, kui tema isik on tuvastatav. Vara valvamise olukorras, kus valdusesse sisenemise tulemusel jääb oluline vara valveta, lasub PÄA-l kohustus tagada selle valvamine kuni valdaja, muu õigustatud isiku või politsei saabumiseni. (Siseministeerium, 2021) Praktikas võib tekkida vajadus kiireks valdusesse, eriti eluruumi, sisenemiseks kõrgendatud vahetu ohu tõrjumise olukorras (Laaring, *et al.*, 2017, lk 159). KorS § 50 lõikes 6 on sätestatud, et korraldaitseorgan võib kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu (Korraldusseadus, 2014). Sundi võib kasutada asja, näiteks uks, lukk või aken eemaldades või avades. Kui ust avatakse füüsilise jõuga siis põhiõiguste riive muutub tugevamaks. Samuti on võimalik sunni kasutada isiku vastu, kes takistab valdusesse sisenemist. Sunni kasutamisel peab kaalutusõigust rakendama nii, et tekitatakse võimalikult vähe kahju, vaid nii palju, kui on hädavajalik eesmärgi saavutamiseks, näiteks valdusesse sisenemiseks. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 164)

Valdusesse sisenemise protokollimine on kohustuslik ning selles peaks sisalduma oluline teave nagu sisenemise aeg, õiguslik alus, eesmärk, valduse tüüp, valdaja andmed, sisenemise viis ja kasutatud sund ning selle rakendaja. Samuti peab protokoll kajastama, kas valdajat hoiatati, kas sisenemine toimus valdaja juuresolekul, kuidas tagati valduse valve, kas tekitati kahju ning kas saavutati eesmärk. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 164)

Valduse läbivaatuse põhieesmärk on tuvastada varjatud esemeid või isikuid, mida valdaja ise ei avalda vabatahtlikult. Valduse läbivaatus esindab sügavamalt sekkumist isiku õigustesse võrreldes valdusesse sisenemisega, kuna see hõlmab mitte ainult valdusesse sisenemist, seal viibimist ja visuaalset vaatlust, vaid lisaks ka seal asuvate esemete põhjalikumalt läbivaatamist ja uurimist. (Siseministeerium, 2021) Päästemeeskonna vanemal on õigus viia läbi valduse läbivaatust ilma isiku nõusolekuta, kui on põhjendatud kahtlus, et piiratud või tähistatud kinnisasjal, ehitises või ruumis viibib abitusel seisundis isik, kelle elu või tervis on ohus või pääste- ja demineerimistöde jaoks (Siseministeerium, 2021).

Valduse läbivaatuse puhul on väga sarnased nõuded valdusesse sisenemisega. Isikut tuleb esimesel võimalusel teavitada valduse läbivaatusest. KorS § 51 lõige 6 lubab valduse läbivaatusel kasutada vahetut sundi nii kaua, kui see on eesmärgi saavutamiseks vältimatu. Läbivaatusel võib uksi avada ja takistusi eemaldada sunniga. Oluline on kahju minimeerimine, rakendades kaalutlusõigust, et vältida rohkem kahju kui vajalik. Antud järelevalvemeetme rakendamisel protokollimine on kohustuslik välja arvatud kui läbivaatuseks siseneti valdusesse sunniga. (Laaring, *et al.*, 2017, lk 168)

1.3. Päästeseaduses reguleeritud spetsiifilised järelevalvemeetmed

PäästeS-i § 19, § 20 ja § 21 on sätestatud järelevalve spetsiifilisemad järelevalve meetmed, mida KorS ei reguleeri.

Päästetööde juhtimise raames võib vastavalt PäästeS § 19 kaaluda füüsiliste isikute kaasamise vajadus päästetööle, kui PääA seisab silmitsi olukorraga, kus PääA ise või vabatahtlikud päästjad ei suuda tõhusalt päästetööd teostada ning see ei kujuta isikule ebaoproportsionaalset ohtu (Siseministeerium, 2021).

Antud paragrahv käsitleb isiku rakendamist päästetööle tema tahtest sõltumata. See hõlmab ka neid, kes osalevad vabatahtlikult ning saavad ülesandeid päästetöö juhilt. Kuna isiku kohustuslik kaasamine võib riivata isiku põhiõigusi, peaks see olema äärmuslik meede, mida kohaldatakse vaid siis, kui kõik teised võimalused on ammendatud. Füüsiline isik võib osaleda päästetööl alates 18. eluaastast ning kui isik ei ole päästetööle rakendamisega nõus, siis ei tohi teda vahetu sunniga mõjutada. PäästeS-s ei ole sätestatud alust isikut karistada, kes keeldub päästetöös osalemast. Isikut võib

kohustada osalema päästetööl ainult piiratud ajaperioodil, mis on vaja sündmuse lahendamiseks. (Siseministeerium, 2021) Päästesündmuse lahendamise koostöö korra puhul rõhutatakse asutuste ja isikute kaasamist ning määratakse, et osalevad asutused ja isikud täidavad päästetöö juhi seaduslikke korraldusi, sidudes selle protsessi hädaolukorra lahendamise korra ja ametiabiga (Roosve, 2022, p. 469). Antud järelevalvemeetme rakendamine tuleb protokollida, et hüvitada isikule tekitatud kahju või kulu PäästeS 8. peatükk alusel ja maksta päästetöödel osalemise eest tasu PäästeS § 46 alusel. Kui päästesündmusel kaasatakse isiku asja või tehnikat, siis tuleb seda käsitada kui asja sundkasutusse võtmist vastavalt PäästeS §-le 20.

PäästeS § 20 võimaldab päästetöö juhil ja demineerimistööl juhil rakendada sundkasutust, võttes vajalikke esemeid, nagu vesi, liiv, kruus ja muud vajalikud ained ja materjalid, tehnika ja vara, päästetööks või demineerimistööks (Päästeseadus, 2010). Looduslikest veekogudest või ühisveevärgist tulekustutusvee võtmise õiguslik alus tuleb tuleohutuse seadusest. Eravalduses oleva tulekustutusvee kasutamine loetakse aga sundkasutuseks. Isiku kaasamine päästetöösse loetakse samuti sundkasutuseks, sõltumata isiku enda nõusolekust. Sundkasutust võib rakendada ainult juhul, kui muud võimalused on ebapraktilised või ebanõuetekohaselt koormavad. Samuti sõltub see kiirest tegutsemisest, kuna päästetöö või demineerimistööl nõuab kiiret reageerimist. Sundkasutus ei tohi kesta kauem kui päästetöö või demineerimistööl tegemine ning sundkasutuse käigus asja omanikule ei võõrandata. Antud järelevalvemeetme rakendamisel ei ole lubatud kasutada vahetut sundi ja protokollimine on kohustuslik. Kuna PäästeS 8. peatüki alusel tuleb omanikule hüvitada sundkasutuse võtmist. (Siseministeerium, 2021)

PäästeS §-s 21 on sätestatud, et PÄA-l on volitus teostada lammutus-, kaevamis- ja muid sarnaseid töid, kasutada tõkestustuld, eemaldada puid, sulgeda kraave, ojasid või jõgesid ning teha muid vajalikke tegevusi, kui see on hädavajalik päästetööde või demineerimistööl jaoks (Päästeseadus, 2010). Need meetmed võivad toimuda olenemata kinnisasja, ehitise või ruumi valdaja soovist või nõusolekust. Valdusesse sisenemisega seotud lammutustöid, nagu uste avamine, käsitletakse õnnetusest põhjustatud kahjuna vastavalt PäästeS §-le 48. Sellise järelevalvemeetme kohaldamisel on protokollimine kohustuslik ning protokollis tuleb täpselt kirjeldada, milliseid lammutustöid tehti ja kuidas need olid seotud päästetöödega. (Siseministeerium, 2021)

2. JÄRELEVALVEMEETMETE RAKENDAMINE PÄÄSTEAMETI MEESKONNAVANEMATE TÖÖS

Käesolev lõputöö teine peatükk annab ülevaate läbiviidud uuringust. Alapeatükkides on kirjeldatud uuringu eesmärgi ja meetodikat, valimi valikut, uurimistulemusi ja tulemuste põhjal tehtud järeldusi ja ettepanekuid. Uuringu läbiviimisel juhiti tähelepanu töö algsele eesmärgile ja püstitatud uurimisküsimustele. Individuaalsete poolstruktureeritud intervjuude läbiviimisega otsiti vastuseid kolmele uurimisküsimusele (1, 2 ja 4): Millistes olukordades on päästemeeskonna vanemad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi rakendanud?; Millisel viisil on riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste kohaldamisel isikute, sh füüsiliste kui ka juriidiliste, õiguseid riivatud ja millega riivet on põhjendatud?; Kas riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste rakendamine on andnud oodatud tulemusi või esineb praktikas probleeme? Kolmandale uurimisküsimusele: Kas päästemeeskonna vanemad kohaldavad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi kehtiva õigusega kooskõlas? Otsitakse vastus intervjuude tulemuste võrdlemisel teoreetilises osas toodud õigusliku alusega.

2.1. Uuringu eesmärk ja meetodika

Lõputöö **uurimismeetod** on kvalitatiivse lähenemisega, kus uurija uurib ja mõistab materjale, et avada teadmata või vähe tuntud aspekte ümbritsevas maailmas (Laherand, 2008, lk 16). Kvalitatiivsete uurimismeetodite puhul on eesmärk saada sügav ja mitmekülgne arusaam uuritavast nähtusest ning luua terviklik pilt, arvestades erinevaid vaatepunkte. Oluline on rõhutada uuritavate enda vaatenurki ja kogemusi. Kvalitatiivne uurimus ei keskendu nähtuste laialdastele üldistustele ega anna ülevaadet nähtuste sagedusest suurtes inimrühmades. (Hirsjärvi, *et al.*, 2005, lk 152)

Uuringu **eesmärk** on analüüsida, kuidas PÄA päästemeeskonna vanemad rakendavad järelevalvemeetmeid ohu ennetamisel, tõrjumisel, korrarikkumise kõrvaldamisel ning uurida järelevalvemeetmete kasutamist tüüpolukordade lahendamisel. Samuti on eesmärk tuvastada probleeme ja kitsaskohti nende meetmete rakendamisel ning esitada ettepanekud PäästeS-i korrektseks rakendamiseks.

Andmekogumismeetodina rakendatakse individuaalsed poolstruktureeritud intervjuusid, mis võimaldavad uurijal koguda andmeid ja uurida delikaatseid teemasid, aidates sel moel uurimistöös avada sügavamaid valdkondi (Õunapuu, 2014, lk 170). Intervjuude korraldamiseks koostati struktureeritud kava, mis oli joondatud lõputöö eesmärgi ja uurimisprobleemi suunas. Vajadusel esitati täiendavaid küsimusi, et saada paremat arusaamist teemade kohta.

Andmete analüüsimisel kasutatakse kvalitatiivset sisuanalüüsi meetodit, mille eesmärk on avastada esilekerkivaid mustreid juhtumites. See tähendab, et intervjuude analüüsimisel püütakse haarata inimeste kogemuste laiemat konteksti ja terviklikkust. (Kalmus, *et al.*, 2015) Kvalitatiivne sisuanalüüs on meetod, mida kasutatakse kvalitatiivse materjali süstemaatiliseks uurimiseks ja mõistmiseks. Selles protsessis kodeeritakse materjal ning omistatakse sellele erinevaid tähendusi, mis seejärel kategoriseeritakse kindlatesse raamistikesse. Sisuanalüüsi eesmärk on avastada ja tõlgendada uuritava materjali peamisi teemasid, mustreid ning seoseid. See võimaldab uurijal saada ülevaate uuritava teema või nähtuse kohta ning tuua esile olulised järeldused. (Schreier, 2012, p. 1)

Võrreldes kvantitatiivse meetodiga, annab kvalitatiivne meetod uurijale rohkem loomingulist vabadust nii andmete kogumisel kui ka nende analüüsimisel (Mukhopadhyay & Gupta, 2014, pp. 110-117). Kvalitatiivse uuringu peamised põhimõtted hõlmavad eetilisi kaalutlusi, nõusoleku tagamist, anonüümsust, osalejate ja uurijate haavatavuse arvestamist, usaldusväärsust, triangulatsiooni ja ülekantavust. Eetilised põhimõtted kaitsevad osalejate väärikust, turvalisust, õigusi ja huve kvalitatiivsetes uuringutes, eriti olukordades, kus väike valim võib suurendada nende haavatavust. (Quick & Hall, 2015, pp. 130)

Uuringu populatsiooni moodustavad päästemeeskonna vanemad üle Eesti, kellel on töökogemus PÄA-s rohkem kui 5 aastat. Valimi koostamisel rakendati mittetöenäosusliku **sihipärase ehk eesmärgistatud valimi** intensiivse fookusega, et kaardistada rohkem kogemusi (Flick, 2009, pp. 122-123). Uurimisprotsessi käigus eksperdirollis olev uurija valib iseseisvalt uuritavad isikud, püüdes leida populatsiooni kõige tüüpilisemaid esindajaid ja selle valimi eesmärgiks on valida vastavalt uurimiseesmärgile välja tüüpilised ja/või ideaalsed osalejad uuringus (Rämmer, 2014). Selleks, et mobiliseerida intervjueeritavate leidmist võeti esmalt ühendust

päästekomandode pealikutega ja nemad soovitasid päästemeeskonna vanemaid, kellel on piisavalt kogemust, et rääkida käesoleva lõputöö teema kohta. Lõpliku valimi moodustas kaksteist päästemeeskonna vanemat, kes on töötanud PÄA-s rohkem kui 5 aastat.

Lõputöös ei avaldata isikuandmeid, sest uuring keskendub ühiskondlikele ja individuaalsetele kogemustele (Laherand, 2008, lk 20). Intervjuud viidi läbi ajavahemikus 20.03.2024 – 04.04.2024. Intervjuude keskmine pikkus oli 31 minutit. Vastavalt intervjuueeritavate soovile toimus kaheteistkümnest intervjuust kümme veebi teel, kasutades Microsoft Teams rakendust. Kahe intervjuueeritavaga kohtuti füüsiliselt komandodes, kus nad töötavad. Lõputöös intervjuueeritavate anonüümsus on tagatud nime muutmise teel. Intervjuueeritava nimi on asendatud läbiviidud intervjuu järjekorra numbriga (vt tabel 1).

Tabel 1. Intervjuu parameetrid (autori koostatud)

Intervjuueeritav	Läbiviimise kuupäev	Intervjuu kestvus	Viis
Intervjuu 1	20.03.2024	00:22:30	Teams
Intervjuu 2	23.03.2024	00:12:23	Kohapeal
Intervjuu 3	24.03.2024	00:13:36	Kohapeal
Intervjuu 4	24.03.2024	00:20:39	Teams
Intervjuu 5	25.03.2024	00:42:57	Teams
Intervjuu 6	25.03.2024	00:23:07	Teams
Intervjuu 7	27.03.2024	00:13:12	Teams
Intervjuu 8	27.03.2024	00:22:44	Teams
Intervjuu 9	28.03.2024	00:53:48	Teams
Intervjuu 10	03.04.2024	00:29:13	Teams
Intervjuu 11	04.04.2024	01:01:56	Teams
Intervjuu 12	04.04.2024	00:23:10	Teams

Intervjuu algas enesetutvustusega, samuti tutvustati lõputöö teemat, eesmärki ja intervjuu käiku. Intervjuu sissejuhatus ja küsimused on leitavad lisades „Uurimisinstrument“ (lisa 1). Intervjuus osalenud päästemeeskonna vanemate käest küsiti luba intervjuu salvestamiseks ja selgitati, et lõputöös ei avaldata isikuandmeid, vaid nende öeldud lauseid võidakse tsiteerida töös. Intervjuu küsimuste koostamisel lähtuti uurimisküsimustest. Vastavalt inimeste vastustest küsiti vajadusel lisaküsimusi, et saada võimalikult terviklik arusaam erimeetmete rakendamisest. Sissejuhatavate

küsimustena küsiti inimese vanuse ja töökogemuse kohta informatsiooni ning andmeid on leitavad lisades „Intervjueeritavate andmed“ (lisa 2). Intervjueeritavate vanus oli keskmiselt 29-46 aastat.

Intervjuud salvestati Microsoft Teams koosoleku helisalvestise programmiga. Uuringu osa koostamise jaoks helifailid transkribeeriti ning transkribeeritud failid analüüsiti moodustades kategooriad ja koodid. Transkribeerimisel kasutati veebipõhist kõnetuvastust „*Advanced Rich Transcription System for Estonian Speech*“ (Alumäe & Tilk, 2018, p. 1).

2.2.Intervjuude tulemuste analüüs

Antud alapeatükis tuuakse välja poolstruktureeritud intervjuude analüüsi tulemusi. Need tulemused põhinevad intervjuudest kogutud vastustel, mis on kategoriseeritud ja kodeeritud. Alapeatükk annab ülevaate kategooriatest ja kodeeringutest ning tuuakse välja neli olulist kategooriat, mis on analüüsi keskmes. Kõik kategooriad ja nendega seotud kodeeringud koos sagedustega ja allikatega on esitatud koodipuu, mille struktuur on esitatud tabelina, mis on leitav lisades „Koodipuu“ (lisa 3).

Erimeetmed ja erisused

Käesolevas alapeatükis on kirjeldatud uuringu esimest kategooriat. Uuringu esimene kategooria „Erimeetmed ja erisused“ annab vastuse uurimisküsimusele: millistes olukordades on päästemeeskonna vanemad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi rakendanud? Teooria osas on lahti kirjeldatud meetmete kohaldamise õiguslikud alused, seetõttu on oluline analüüsida praktilist rakendust. Esimese uurimisküsimuse vastamiseks võetakse aluseks käesoleva lõputöö lk 11 väljatoodud paragrahvides (KorS §-d 30, 32, 44, 49, 50 ja 51) kehtestatud riikliku järelevalve erimeetmeid ja nende erisused ning lisaks PäästeS spetsiifilisemad meetmed, mis on sätestatud PäästeS §-des 19, 20, 21.

Kategoorias „Erimeetmed ja erisused“ kujunesid välja laialtlevinud olukorrad, millal päästemeeskonna vanemad rakendavad riikliku järelevalve erimeetmeid ja nende erisusi (tabel 2). Analüüsides selgus, et järelevalvemeetmete rakendamine esineb erinevate sündmuste lahendamisel ja päästemeeskonna vanemad kasutavad aktiivselt enda

pädevusi. Analüüsimiseks olid loodud järgmised koodid: küsitlemine ja dokumentide nõudmine (kood 1), isikusamasuse tuvastamine (kood 2), viibimiskeeld (kood 3), vallasasja läbivaatus (kood 4), valdusesse sisenemine (kood 5), valduse läbivaatus (kood 6), isiku rakendamine päästetööle (kood 7), asja sundkasutusse võtmine (kood 8), lammutustööd jms teostamine (kood 9) ja vahetu sund (kood 10). Kategooriad ja koodid on leitav lisades „Koodipuu“ (lisa 3).

Käesoleva lõputöö lk 13 on kirjas, et PäästeS § 13¹ lõike 1 kohaselt omab PÄA õigust rakendada KorS §-des 30, 32, 44, 49, 50 ja 51 kehtestatud riikliku järelevalve erimeetmeid eesmärgiga teostada päästeseaduses ettenähtud riiklikku järelevalvet (Päästeseadus, 2010). Esimeseks järelevalvemeetmeteks oli **küsitlemine ja dokumentide nõudmine** (kood 1), mida esines kaheteistkümnes intervjuus 25 korda. Dokumentidest, mis on seotud objektiga, kus toimus sündmus intervjuerijad väga välja ei toonud aga üks nendest ütles, et kunagi pidi nõudma operatiivkaardi esitamist jõudes sündmusele ja siin on see näidis välja toodud: „Ükskord oli tulekahju ühes üsna suures ettevõttes ja sündmuskohale jõudes nõudsin ma operatiivkaarti, et kiiresti hinnata olukorda ja teha luuret.“ (Int 11,2024). Inimesi küsitletakse selleks, et selgitada välja sündmuse põhjust ja siin on välja toodud selline näide: „Keegi pani põlema prügikasti või pani lõkke põlema, päästjad jõudsid kohale ja meeskonnavanem läheb uurima mis juhtus ja kui seal viibivad inimesed, ta hakkab nendega rääkima.“ (Int 6, 2024).

Järgmiseks järelevalvemeetmeteks on **isikusamasuse tuvastamine** (kood 2), mida esines üheksas intervjuus 19 korda. Seda meetet samamoodi ei kasutata sündmuse lahendamise ajal, vaid pigem kui sündmuse kiirem faas on juba möödas. Isikusamasust tuvastatakse samades olukordades, kui isikult nõutakse isikut tõendava dokumendi esitamist. Intervjuerijad tõid välja kaks näidet, millest esimene on, et sündmuse järgselt küsitakse isikult dokumendi ja võrreldakse näo pildiga, et koguda isikuandmeid sündmuseprotokollide täitmiseks infosüsteemis PÄVIS2. Sellise olukorra näitena saab välja tuua intervjueritava lause: „Reeglina me küsime siis, kui me oleme saanud kutse, oleme sündmust tegelikult juba ära lahendanud ja siis sündmuse lõppedes kui meie jaoks kõige kiirem faas on juba möödas me küsime dokumente.“ (Int 9, 2024). Teiseks on kindlaks tegemine, kas isik kes on korteris abitus seisundis on seotud selle korteriga või mitte. Intervjueritavad tõid välja mitu korda järgmist näidet: „Näiteks ukse või akna avamine. Kui inimesed paluvad abi, et siseneda korterisse akna või ukse kaudu, et selgeks teha, kas seal on inimene abitus seisundis, siis me kontrollime neid dokumente,

kas tegelikult inimene elab sellisel aadressil või mitte ja siis hakkame tegutsema.“ (Int 6, 2024). Kui PÄA-1 ei ole võimalik isikusamasust tuvastada siis tavaliselt kaastakse politsei, kellel on rohkem selle jaoks võimalusi, antud olukord on kirjeldatud käesoleva lõputöö lk 12.

Kaheteistkümnes intervjuus toodi välja **viibimiskeelu kohaldamist** (kood 3). Viibimiskeelu alla läheb ka jääle mineku keeld. Intervjueeritavad nimetasid järgmised olukorrad, kui nad rakendasid viibimiskeeldu: liiklusavarii, tulekahju, pommikahtlus ja inimesed jää peal. Kõige enam levinud sündmusliigi näide on tulekahju, sest see ohustab inimeste elu ja võrreldes päästjatega inimestel ei ole kaitsevarustust. „Kõige tihedamini tulekahjudel, kus pean inimesi eemal hoidma, näiteks põlevast majast või mingisugust tulekahjualast, kus on neile ohtlik. Kui kannatanud mõnikord on soovinud hoonesse tagasi minna olen keelanud meil majja tagasi minna. Olen andnud korralduse põlevast majast eemale hoida ja olen ka täpselt juhised andnud, kus nad tohivad seista.“ (Int 5, 2024). Liiklusavariidel inimesi ka keelatakse viibida teatud tsoonis ja siin intervjueeritav tõi välja näite: „Autoavariil, kus on auto, mis on kraavis ja kus me peame tegema päästetöid ning päästa kannatanuid. Seal olen kindlasti hoidnud inimesi eemal, et nad ei oleks päästjate tsoonis, mis neile on ohtlik, sest et päästjad kasutavad isikukaitsevarustust, mida ei ole tavakodanikel.“ (Int 5, 2024). Jääle mineku keeluga on olukord selline, et keeld viibida jää peal on välja kuulutatud PÄA poolt ja päästemeeskonna vanemad kontrollivad seda olukorda tehes näiteks jääpatrullis. Järgnevalt on üks näide, kuidas rakendatakse viibimiskeelu jääle mineku keelu ajal: „Patrullide käigus, kui avastame kedagi jää peal, siis suhtleme nendega ja keelame jää peal viibida, selgitame neile, miks praegusel hetkel on jääle mineku keeld üldse välja kuulutatud ja mis ohud sellega kaasnevad.“ (Int 4, 2024). Pommikahtluse korral juhivad sündmuse lahendamist demineerijad, aga päästemeeskonna vanem võib sellise sündmuse korral määrata ohuala ja rakendada viibimiskeeldu. Selle olukorra kohta intervjueeritav tõi välja järgmise näide: „Meil oli sündmus pommiähvardus, et leiti kahtlane kott ja siis ikkagi demineerijad sellega tegelevad, et mina seda ei kontrolli. Ma lihtsalt piiran ala ja ootan demineerijaid.“ (Int 12, 2024).

Järgmiseks erimeetmeks, mida päästemeeskonna vanemad kasutavad, on **vallasasja läbivaatus** (kood 4). Enamus intervjueeritavad ütlesid, et nad ei ole kunagi rakendanud antud riikliku järelevalve erimeedet, kuid kolm nendest on välja toodud järgmine näite: „Kui me avariile lähme, siis ma vaatan alati pagasiruumi üle, et inimesi seal ei ole.

Teinekord võib inimesel seal olla loomi või muud, selliseid asju. Ma isegi selle jaoks ei küsi luba, et see ongi osa päästetööst, et kas seal võib olla mingisugune kaasuv oht minule või päästjatele.“ (Int 1, 2024). Ja see on ainuke päästesündmus, mida päästemeeskonna vanemad nimetasid ja enamus põhjendas seda sellega, et see erimeede ei ole nende pädevuses ja sellega pigem tegelevad kas demineerijad või politsei.

Veel üheks PäästeS-i alusel kohaldatavaks erimeetmeteks on **valdusesse sisenemine** (kood 5). Intervjuud näitasid, et seda meetet kasutatakse kõige tihedamini ja peamiseks põhjuseks on abitus seisundis inimese aitamise vajadus. Intervjueeritavad nimetasid erinevaid olukordi ja siin on näide sündmusest: *„Üks kord mind kutsus sugulane, kes arvas, et tema sugulane oli ohus, ja mitu päeva pole vastanud kõnedele. Siis ma avasin ukse ja sisenesin ning seal on taga kuskil vanur, kelle juurde siis pääseb kiirabi.“* (Int 5, 2024). Ja teine näide, millal veel sisenetakse valdusesse, on siis kui on ohukahtlus, näiteks tulekahju kahtlus ja intervjueeritav tõi selle puhul järgmise näite: *„On tulekahju kahtlus ja sisenen ruumi, sest eeldatavasti inimene võib olla ohus või siis võib-olla otsene tulekahju oht, kui ma tunnen näiteks suitsu või kuulen suitsuanduri piiksumist.“* (Int 5, 2024).

Viimaseks analüüsitavaks meetmeteks, on **valduse läbivaatus** (kood 6). Ainuke olukord, millal intervjueeritavad olid seda järelevalvemeedet rakendanud, on see kui nad peavad sisenema või juba sisenesid valdusesse ja seal on kuskil abitus seisundis inimene, keda nad peavad leidma: *„Valduse läbivaatus on sama eesmärgil, et häirekeskus edastab meile info, et on tulekahju ja inimene seal abitus seisundis, siis kui ma lähen korterisse, mina ei tea, kus toas ta on. Ja kui ma sisenen kuskilt suure toa aknast, siis ma loomulikult vaatan seal korteris ma otsin seda inimest.“* (Int 6, 2024). Kuna valdusesse sisenemine ja valduse läbivaatus on seotud meetmed, siis sisenedes korterisse tulekahju kahtluse puhul tehakse ka läbivaatust, et leida ohuallikat.

Üheks spetsiifilisemaks järelevalvemeetmeks on **isiku rakendamine päästetööle** (kood 7). Pole ühtegi vastust, et päästemeeskonna vanem rakendas isiku päästetööle tema nõusolekuta. Pigem räägiti seda, et inimesed tavaliselt ise pakkuvad abi. Siin on üks näide, kuidas päästemeeskonna vanem rakendas seda meetet: *„On olnud olukordi, kus olen jõudnud tulekahjule väikse päästeressursiga kohale ja seal olid inimesed, kes tahtsid aidata ja siis olen neid rakendanud, palunud midagi jälgida, et keegi teine ei läheks trepikotta sisse.“* (Int 5, 2024). Üldiselt käesolevat meetet kasutatakse väga

vähe, sest päästemeeskonna vanemad ei saa kindlad olla inimeste võimalustest ja kindlasti inimesi ei saa ohtlikkusse keskkonda lasta.

Lisaks sellele päästemeeskonna vanemad rääkisid ka seda, et sündmustel palusid inimesi mingi eritehnikaga end aidata, aga tegelikult see puudutab juba järgmise järelevalvemeetmena **asja sundkasutusse võtmist** (kood 8). Intervjueeritavad rääkisid kõigepealt vee võtmisest, liiva või kruusa pole keegi kuskilt võtnud ja seda erimeedet kasutatakse pigem tehnika suhtes: *„Kui rääkides mingist muust asjast, siis me oleme mitmel sündmusel palunud sellel samal ettevõttel, kelle territooriumil on tulekahju, et tooks meile mingisuguse rasketehnika. Näiteks elektrijaamas, kunagi põles biokütus ja need hunnikud olid päris suured ja neid oli vaja ümber laadida ühest kohast teise, siis kasutasime rasketehnikat ja siis seda meest, kes seda rasketehnikat juhtis.“* (Int 4, 2024).

Järgmiseks järelevalvemeetmeteks on **lammutustööde jms teostamine** (kood 9). Enamasti seda meedet kasutatakse tulekahju korral, et päästa inimesi ja vara ja siin on välja toodud selline näide: *„Kasutasin seda, kui inimesel eluruum on põlema läinud. Inimene on hinganud suitsu sisse. Siis minu esmane prioriteet päästesündmusel on kõigepealt inimelu ja inimese vara ja siis mina ei hakka tema käest nõusolekut küsima, et me lammutame seina ja lammutame lage, lammutame põranda ehk minul on see päästetööde jaoks vajalik teha ja ma teen seda.“* (Int 10, 2024). Või seda meedet ka kasutatakse ohu likvideerimisel ja siin on ka välja toodud selline näide: *„Näiteks kui on puu kukkunud elektriliinidele, siis me ei küsi luba valdaja käest või valdaja nõusoleku, me lihtsalt kõrvaldame selle ohu, kui näiteks see puu ongi eraterritooriumil, siis me lähme sinna ja teeme töö ära.“* (Int 4, 2024).

Viimaseks on analüüsitud ka riikliku sunni vahendina **vahetu sunni rakendamist** (kood 10). Päästemeeskonna vanemate sõnul on vahetut sunni rakendatud tulekahju korral. Mõned inimesed segavad tööprotsessi või emotsioonide pärast ei saa aru ja ei kuula korraldusi, siis sellel juhul päästemeeskonna vanemad rakendasid seda meedet ja siin on välja toodud näide: *„Tulekahjudel inimeste ärahoidmine põlevast hoonest. Et võib-olla ei piisa ainult sellest, kui öelda inimesele, et siin ei tohi viibida, siis viibimiskeelu kohaldamine, kui see nõuab natuke füüsilist jõudu. Et suuline korraldus pluss kerge füüsiline kontakt, kus ma lihtsalt võtan tal käest kinni.“* (Int 5, 2024). Päästemeeskonna vanemad aga ei arvesta sellega, et uste maha võtmine samadel

valdusesse sisenemise juhtudel on ka vahetu sunni rakendamine ja tegelikult seda praktikas tehakse väga tihti, kui vaadata vastuseid valdusesse sisenemise kohta.

Tegevused ja põhjendus

Kui eelmise alapeatükiga anti vastus küsimusele, millistes olukordades järelevalvemeetmeid rakendatakse, siis antud alapeatükis vastatakse teisele uurimisküsimusele: millisel viisil on riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste kohaldamisel isikute, sh füüsiliste kui ka juriidiliste, õigused riivatud ja millega riivet on põhjendatud. Teoorias on käsitletud, et kõik meetmed mingil määral riivavad inimeste põhiõigusi ja on oluline rakendada meetmeid teatud põhjustel. Seetõttu on oluline analüüsida, kuidas meetmete rakendamine toimub praktikas.

Teises kategoorias „Tegevused ja põhjendus“ (tabel 3) on üksikeid tegureid. Intervjueeritavate vastused annavad ülevaate tegevustest, millega riivatatakse inimeste põhiõigusi ja riive põhjustest, miks meetmed mingil määral riivavad inimeste põhiõigusi. Uuringus osalejatelt küsiti, millistes olukordades nad rakendasid meetmeid ja lisaküsimusena uuriti rakendamise eesmärki. Vastused annavad ülevaate riive esinemise kas põhjendusega või mitte ja selle põhjal saab hinnata järelevalvemeetmete rakendamise kooskõla õigusliku alusega. Analüüsimiseks olid loodud järgmised koodid: isiku peatamine (kood 1), isikut tõendava dokumendi nõudmine (kood 2), keeld viibida teatud kohas (kood 3), vallasasja kontrollimine (kood 4), uste avamine (kood 5), sisenemine kellegi valdusesse (kood 6), valduses asuvate asjade läbivaatus (kood 7), kaasamine päästetööle (kood 8), asjade ja materjalide kasutamine (kood 9), lammutamine kinnisasjal (kood 10), mõjutamine füüsilise jõuga (kood 11). Kategooriad ja koodid on leitav lisades „Koodipuu“ (lisa 3).

Esimene tegevus, mis riivab inimeste põhiõigusi on **isiku peatamine** (kood 1). Seda tegevust KorS lubab teha küsitlemise ja dokumentide nõudmise korral. Isiku peatamine väljendab lühiajalist liikumisvabaduse piiramist ja intervjueeritavate sõnadest isikuid peatatakse ja küsitletakse, kui on alust arvata, et isikul on vajalikud andmed vajalikke andmeid ohu ennetamiseks, väljaselgitamiseks, tõrjumiseks ja päästesündmuse tagajärgede leevendamiseks. Üheks näideks on see, kui inimeste käest, kes oli sündmusel enne päästjate saabumist uuritakse kui palju inimesi on põlevas majas võib

olla ja siin on välja toodud selline näide: „*Jõudsid sündmuskohale ja ühiselamus oli tulekahju. Läksin majahoidja juurde ja küsitlesin teda, et teada saada, kui palju inimesi võis hoones olla ja millised ruumid olid sel ajal hõivatud.*“ (Int 11, 2024). Järgmiseks tegevuseks on **isikut tõendava dokumendi nõudmine** (kood 2). Isikut tõendava dokumendi nõudmine võib riivata kõigepealt õigus eraelu puutumatusel, õigus vabadusele ja liikumisvabadusele. Päästemeeskonna vanemad nõudsid isikutõendava dokumendi, et teha selgeks kellega tegemist on ja oli välja toodud järgmine näide: „*Oli tulekahju ja ma palusin dokumente, et näha, kellega mul on tegemist, ja saada teada, kas see isik kuulus korterisse, kus tulekahju toimus.*“ (Int 2, 2024). Sealt tuleneb, et tavaliselt isikut tõendava dokumendi nõudmist on selgitatud päästesündmuse tagajärgede leevendamiseks.

Veel üks tegevus, mis riivab intensiivselt inimeste põhiõigusi on **keeld viibida teatud kohas** (kood 3). Seda tegevust tehakse kui rakendatakse viibimiskeeldu ja samuti see puudutab ka jääle mineku keelu. Tegevus riivab inimeste liikumisvabadust ja keelata viibimist saab isiku elu või tervist ähvardava vahetu ohu korral, kõrgendatud ohu väljaselgitamiseks või tõrjumiseks ja riikliku järelevalve meetme kohaldamise tagamiseks. Intervjuudest tuleneb järgmine näide: „*Tulekahjudel kus pean inimesi eemal hoidma näiteks põlevast majast, selle puhul olen keelanud neil majja tagasi minna.*“ (Int 5, 2024). Siin on näha, et inimesi ei lasta põlevasse majja vahetu ohu tõttu, mis kaalub üles nende õiguse liikumisvabadusele.

Järgmiseks tegevuseks on **vallasasja kontrollimine** (kood 4). Seda tegevust tehakse kui teostatakse vallasasja läbivaatus. Antud tegevus riivab mitut põhiõigusi, näiteks õigus eraelu ja omandi puutumatusel ja liikumisvabadusele. Intervjuudes selgus see, et päästemeeskonna vanemad väga harva rakendavad seda meetet. Peamiselt rakendatakse seda autoavariidel, et kontrollida pagasiruumi ja vabastada kannatanu. KorS-s on sätestatud, et vallasasja saab läbi vaadata kui on alust arvata, et vallasasjas viibib isik, kes on abitus seisundis, näiteks autost, ka pagasiruumist, sinna kogemata sattunud või sunniviisiliselt pandud isiku vabastamine ja liiklusavarii korral kannatanu vabastamine sõidukist (Siseministeerium, 2021).

Veel üheks tegevuseks on **uste avamine** (kood 5). Uste avamine füüsilise jõu kasutamisega on tegelikult vahetu sunni rakendamine ja see riivab väga tõsiselt inimeste põhiõigusi. Vahetu sund on üldjuhul isikupuutumatust kõige rohkem piirav sundiv

haldustegevus. Intervjueeritavad enamasti tõid välja näiteid kui nad võtsid ukse maha valdusesse sisenemisel, kui on olnud tulekahju oht, abitus seisundis inimene või teiste ametkondadele abi osutamine. Siin on näide tulekahju korrast: „*Valdusesse sisenemist rakendasin kui toimus hoone tulekahju ja meil oli vaja sinna korterisse sisse pääseda ja seepärast ma ei teadnud, kas seal on inimesi või ei olnud.*“ (Int 2, 2024). Sealt tuleb see, et uste avamine on põhjendatud kõrgendatud ohuga. Uste avamisega on väga tihedalt seotud **sisenemisega kellegi valdusesse** (kood 6). Valdusesse sisenemise meede ilma sunnita riivab isiku õigusi väiksema intensiivsusega, aga kui valdusesse sisenetakse sunniga ehk võetakse näiteks uks maha, riivatakse kodu ja omandi puutumatus ja perekonna- ja eraelu puutumatus. PäästeS-s erisusena on sätestatud, et siseneda on lubatud, kui on see vältimatult vajalik päästetööks. Veel üks tegevus, mille puhul ka ust avatakse on **valduses asuvate asjade läbivaatamine** (kood 7). Valduse läbivaatus riivab intensiivsemalt isiku õigusi kui valdusesse sisenemine. Põhilisteks põhjusteks, miks päästemeeskonna vanemad vaatavad läbi valduses asuvaid asju, on abitus seisundis inimese otsimine või teostades päästetööd: „*Meid kutsusid sugulased, kes muretsesid, et inimene ei vasta kõnedele ja meie otsustasime ukse maha võtta ja siseneda, kuna oli alust arvata, et inimene võib olla ohus, sest tal olid ka tervisega probleemid. Ja sisenedes mina ei teadnud, kus see inimene asuda võib ja pidin korteri läbi vaatama ja tema otsima.*“ (Int 8, 2024). Sealt tuleneb, et valduse läbivaatust rakendamine on põhjendatud ohuga inimese elule või tervisele.

Siin on välja toodud spetsiifilisemad tegevused, mis ka riivavad inimeste põhiõigusi ja üheks nendest on **kaasamine päästetööle** (kood 8). Selline tegevus riivab kõigepealt liikumisvabadust ja õigust tervisele ja ohutusele. Päästemeeskonna vanemate sõnult seda rakendatakse väga harva ja ainult siis kui ei ole piisavalt ressursi ja kui inimene ise pakub abi: „*Üks pere oli paadis ja paat hakkas uppuma, kui päästemeeskond kohale jõudis. Lähedal olid inimesed, kes sõitsid veejettidega ja andsin neile suulise korralduse, et nad meid aitaksid. Nad nõustusid ja olid valmis aitama päästa inimesi.*“ (Int 12, 2024). Antud olukorras see oli kõige kiirem võimalus sündmuse lahendamiseks.

Järgmiseks tegevuseks on **asjade või materjalide kasutamine** (kood 9). Selle tegevusega riivatakse õigust vara omamisele ja kaitsesele ning isiku eraelu puutumatus. PäästeS lubab asju sundkasutusse võtta, kui see on vältimatult vajalik päästetööks: „*Oli üks suur heinamaa/põld ja kulu oli põlema läinud ja tuul oli tugev ja ma nägin ühte samas külas elava traktoristi ja ma palusin teda appi, et tule levikut piirata.*“ (Int 10,

2024). Antud juhul see oli vältimatult vajalik päästetöö käigus ohu tõrjumiseks, sest selle intervjuueeritava sõnul oli läheduses ka küla elumajadega.

Veel üks spetsiifiline tegevus, mida lubab PäästeS teha, on **lammutamine kinnisasjal** (kood 10). Kuna seda tehakse ka valdaja nõusolekuta, riivatakse õigust vara omandi puutumatusse õigust ja samuti eraelu puutumatus. Seda tegevust saab teha, kui see on vältimatult vajalik päästetööks ja praktika näitab seda, et seda kasutatakse ainult sellistel juhtudel. „Kasutasin seda meedet kui inimesel eluruum oli põlema läinud. Minu esmane prioriteet päästesündmusel on kõigepealt inimelu ja inimese vara ja siis me lammutame seinu ja lammutame lage, sest minul on see päästetööde jaoks vajalik teha.“ (Int 10, 2024). Antud olukorral päästemeeskonna vanem selgelt põhjendas, et ta tegi lammutustöid päästetööde raames, et päästa inimesi ja vara.

Viimaseks tegevuseks on **mõjutamine füüsilise jõuga** (kood 11). Selle tegevuse alla läheb ka uste avamine ja füüsilise jõudu rakendamine inimeste suhtes, mis on eelnevalt analüüsitud eelmises kategoorias. Vahepeal on üldjuhul isikupuutumatus kõige rohkem riivav haldustegevus ja seda saab kasutada ainult siis kui teist võimalust mõjutamiseks ei ole. Praktikas füüsilist jõudu inimeste suhtes päästemeeskonna vanemad eriti ei kasuta vaid pigem annavad üle selle ülesande politseile. Siin on välja toodud näite, kus ikkagi pidi kasutama seda: „Kui inimene kas ei taha või ei saa aru, et ta peab suitsuga täidetud koridorist või korterist lahkuma, siis võtame ta lihtsalt jõuga välja ja teeme pärast seda selgitustööd.“ (Int 11, 2024). Antud juhul füüsilise jõuga mõjutamine on põhjendatud inimelu päästmisega.

Kooskõla kehtiva õigusega

Antud alapeatükk annab vastuse kolmandale uurimisküsimusele: Kas päästemeeskonna vanemad kohaldavad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi kehtiva õigusega kooskõlas? Selle küsimusele vastamiseks ei olnud loodud eraldi kategooriad, vaid analüüsitakse vastuseid esimesele ja teisele uurimisküsimusele.

Põhiseaduse § 3 kohaselt riigivõimu teostatakse üksnes põhiseaduse ja sellega kooskõlas olevate seaduste alusel (Eesti Vabariigi põhiseadus, 1992). Samuti HMS § 3 lõige 1 kohaselt haldusmenetluses võib piirata isiku põhiõigusi ja -vabadusi ning tema muid subjektiivseid õigusi ainult seaduse alusel (Haldusmenetluse seadus, 2002). See

tähendab, et haldusmenetluses võib isiku põhiõigusi piirata ainult juhul, kui selleks on selge õiguslik alus seaduse või muu õigusakti näol. Seega, nende paragrahvide koostoime tagab, et riigivõimu teostamine haldusmenetluses toimub alati seaduse raames ning ei riku põhiseaduslikke õigusi.

Kehtiva õigusega kooskõla näitab seda, et tegevus toimub vastavalt kehtivale õigusele ning tagab õiguste ja kohustuste tasakaalu ning õigusriigi põhimõtete järgimise. Järelevalvemeetmete rakendamise põhimõtted on kirjeldatud käesoleva lõputöö teooria esimeses alapeatükis. Õiguspärasust reguleerivad järgmised paragrahvid: Põhiseadus § 11, HMS §-d 4, 36, 40 ja KorS §-d 7, 8, 9, 10, 11. Samuti tuleb arvestada Euroopa hea halduse tavaga. Põhiseadusega on vastuolus ainult selline riive, mis ei vasta kõigile järgmistele nõuetele: sellel peab olema legitiimne eesmärk, see peab olema sobiv eesmärgi saavutamiseks, see peab olema vajalik ning mõõdukas ehk proportsionaalne kitsamas mõttes (Kalmo ja Kask, 2020).

Küsitlemise ja dokumentide nõudmist rakendavad intervjueeritavate vastuste põhjal päästemeeskonna vanemad olukordades KorS-ga kooskõlas. „*Jõudsid sündmuskohale ja ühiselamus oli tulekahju. Läksin majahoidja juurde ja küsitlesin teda, et teada saada, kui palju inimesi võis hoones olla ja millised ruumid olid sel ajal hõivatud.*“ (Int 11, 2024). Antud näite puhul tegemist on tulekahjuga, mis väljendab, et sündmus on kõrgendatud ohuga ja kiireloomuline. Majahoidja küsitlemiseks teda peatakse ja küsitletakse, riivatakse põhiseaduse § 34 liikumisvabaduse õigust ja riive on põhjendatud ohu väljaselgitamisega, tõrjumisega ja päästesündmuse tagajärje leevendamiseks. Meede on rakendatud otstarbekalt, sest saadud info on hädavajalik inimelu ja tervise ohutuse tagamiseks ning proportsionaalselt, sest on sobiv eesmärgi saavutamiseks. Samuti on täidetud selgitamiskohustus, sest majahoidjale seletati, mis eesmärgil temalt küsitakse sellist teavet. Järelevalvemeetmete rakendamist fikseeritakse Häirekeskuse kaudu ainult. Saab järeldada, et meedet rakendati kehtiva õigusega kooskõlas. „*Ükskord oli tulekahju ühes üsna suures ettevõttes ja sündmuskohale jõudes nõudsin ma operatiivkaarti, et kiiresti hinnata olukorda ja teha luuret.*“ (Int 11,2024). Antud näite puhul tegemist on tulekahjuga, mis väljendab kõrgendatud ohuga olukorra ja kiireloomulist sündmust. Operatiivkaarti nõutakse eesmärgiga ohtu tõrjuda, seega meede on rakendatud otstarbekalt. Kuna operatiivkaardi nõudmiseks isikut on vaja peatada ja anda vastav korraldus, siis riivatakse põhiseaduse § 34 alusel kaitstud liikumisvabaduse õigust ja riive on põhjendatud ohu väljaselgitamisega, tõrjumisega ja

päästesündmuse tagajärje leevendamiseks. Dokumendi nõudmist rakendati proportsionaalselt, sest see oli sobiv tegevus eesmärgi saavutamiseks. Järelevalvemeetmete rakendamist fikseeritakse Häirekeskuse kaudu ainult.

Isikusamasuse tuvastamist rakendavad päästemeeskonna vanemad olukordades KorS-ga kooskõlas. „*Oli tulekahju ja ma palusin dokumente, et näha, kellega mul on tegemist, ja saada teada, kas see isik kuulus korterisse, kus tulekahju toimus.*“ (Int 2, 2024). Antud näite puhul tegemist on tulekahjuga, mis väljendab kiireloomulist päästesündmust kõrgendatud ohuga. Päästemeeskonna vanem on nõudnud antud juhul isikut tõendava dokumendi, et kindlaks teha kellega tegemist on ja selgitada välja kes on põleva korteri omanik. Meede on rakendatud otstarbekalt. Kuna isikusamasuse tuvastamiseks päästemeeskonna vanem pidi isikut peatama ja võrdlema dokumendile kantud andmeid ja fotot, sellega riivatakse põhiseaduse § 34 liikumisvabaduse õigust ja riive on põhjendatud päästesündmuse tagajärje leevendamiseks. Olukordades kui päästemeeskonna vanem ei saanud inimeselt isikut tõendava dokumendi kaasati politsei, seega tehti korrakaitseorganite vahel koostööd. Järelevalvemeetmete rakendamist fikseeritakse PÄVIS2 protokollis täites ja Häirekeskuse kaudu.

Viibimiskeelu ja selle erisusena välja toodud jääle mineku keeld oli intervjueeritavate vastuste põhjal rakendav olukordades, mis on kooskõlastatud KorS-ga. „*Autoavariil, kus on auto, mis on kraavis ja kus me peame tegema päästetöid ning päästa kannatanuid. Seal olen kindlasti hoidnud inimesi eemal, et nad ei oleks päästjate töötsoonis, mis neile on ohtlik, sest et päästjad kasutavad isikukaitsevarustust, mida ei ole tavakodanikel.*“ (Int 5, 2024). Antud näite puhul tegemist on liiklusavariiga, kus auto on kraavis, mis väljendub potentsiaalse tulekahju või plahvatusohu. Järelevalvemeetmete rakendamine on antud juhul selgelt põhjendatud ja rakendatud otstarbekalt, sest inimesed võivad segada tööprotsessile ja lähenemine kujundab ohtu inimestele. Samuti viibimiskeeld rakendati proportsionaalselt, sest see oli vaja eesmärgi saavutamiseks. Päästemeeskonna vanem keelas viibida ja läheneda teatud kohale, millega riivas põhiseaduse § 34 liikumisvabaduse õigust ja juhul kui juhul kui ta kasutaks vahetut sundi siis ka põhiseaduse § 20 vabadusele ja isikupuutumatussele õigust ning riive on põhjendatud isikute elu ja tervise ohutuse tagamisega ja kõrgendatud ohu väljaselgitamisega ja tõrjumisega. Antud näite puhul järelevalvemeedet rakendati kehtiva õigusega kooskõlas. Intervjuudes oli mainitud, et viibimiskeelu koha reeglina tähistatakse päästetööde lindiga ja inimestele selgitatakse, miks nad ei saa viibida teatud

kohal. Jääle mineku keelu puhul selgus see, et päästemeeskonna vanemad jääle mineku keelu ajal teostavad jääpatrulle ja kui avastatakse inimesi jää peal, siis neile keelatakse jää peal olla ja tehakse lisaks selgitustööd, kus selgitatakse, millised ohud antud perioodil on. „*Patrullide käigus, kui avastame kedagi jää peal, siis suhtleme nendega ja keelame jää peal viibida, selgitame neile, miks praegusel hetkel on jääle mineku keeld üldse välja kuulutatud ja mis ohud sellega kaasnevad.*“ (Int 4, 2024). Antud näite puhul teostati patrull, sest PÄA poolt oli välja kuulutatud jääle mineku keeld ja avastati inimesi jää peal. Jää peal viibimist keelati põhjusel, et see võib ohustada inimeste elu ja tervis. Sellega, et inimestele selgitati, miks viibimist keelatakse ja millised ohud on sellel perioodil selgitamiskohustus on täidetud. Päästemeeskonna vanemad nimetasid olukorrad, kus pidid kasutama ise vahetut sundi või selleks kaasati politsei seega tehti korrakaitseorganite vahel koostööd. Antud meetme puhul protokollimine ei ole kohustuslik ning rakendamist tavaliselt fikseeritakse Häirekeskuse kaudu ainult.

Vallasasja läbivaatust puudutavate vastuste põhjal päästemeeskonna vanemad enamasti ei pea seda enda pädevuseks ja annavad üle selle ülesande demineerijatele või kaasatakse politsei, seega tehakse korrakaitseorganite vahel koostööd. Kui järelevalvemeedet rakendatakse, siis tehakse ainult lubatud KorS-s lubatud tegevused, nagu pagasiruumi läbivaatus, „*Kui me avariile lähme, siis ma vaatan alati pagasiruumi üle et inimesi seal ei ole, teinekord võib inimesel seal olla loomi või muud, selliseid asju. Ma isegi selle jaoks ei küsi luba, et see ongi osa päästetööst, et kas seal võib olla mingisugune kaasuv oht minule või päästjatele.*“ (Int 1, 2024). Antud näite puhul tegemist on liiklusavariiga ja päästemeeskonna vanem otsustab läbi vaadata pagasiruumi võimaliku ohu välja selgitamiseks ja abitus seisundis inimese päästmiseks. Intervjuueritava sõnult ta ei küsinud luba selleks ja KorS lubab seda. Antud järelevalvemeede rakendamisel riivatakse põhiseaduse § 26 eraelu puutumatuse õigust, § 32 omandi puutumatuse õigust ja § 20 liikumisvabaduse õigust ning riive on põhjendatud inimelu ohutuse tagamisega ja kõrgendatud ohu väljaselgitamisega. Vallasasja läbivaatuseks KorS-i kohaselt peetakse ka autoavariil kannatanu vabastamist sõidukist aga ükski päästemeeskonna vanem pole nimetanud seda olukorda. Järelevalvemeedet rakendatakse proportsionaalselt ja otstarbekalt seoses ohtudega. Selle meetme puhul protokollimine on kohustuslik aga päästemeeskonna vanemad pole seda teinud, ainult raporteeritakse rakendamisest Häirekeskusele.

Valdusesse sisenemist rakendatakse intervjueeritavate vastuste põhjal olukordades, mis on kooskõlas KorS-ga ja PäästeS-ga. Seda meedet päästemeeskonna vanemad rakendavad kõige tihedamini enda praktikas. *„On tulekahju kahtlus ja sisenen ruumi, sest eeldatavasti inimene võib olla ohus või siis võib-olla otsene tulekahju oht, kui ma tunnen näiteks suitsu või kuulen suitsuanduri piiksumist. (Int 5, 2024).* Antud näite puhul tegemist on tulekahju kahtlusega ja ei ole teada, kas korteris on inimesi. Kahtlus tuleneb sellest, et on tunda suitsu lõhna või on kuulda suitsuandurit. KorS lubab siseneda valdusesse ohu väljaselgitamiseks ja kui on alust arvata, et inimelu võib olla ohus. Sisenedes valdusesse, sh füüsilise jõuga, riivatakse põhiseaduse § 20 isikupuutumatus õigust, § 26 perekonna- ja eraelu puutumatus õigust ja § 32 omandi puutumatus ja kaitse õigust ning riive on põhjendatud kõrgendatud ohu väljaselgitamisega ja tõrjumisega ja inimelu ja tervise ohutuse tagamiseks. Järelevalvemeedet rakendatakse proportsionaalselt ja otstarbekalt, sest päästemeeskonna vanema sõnult enne valduse sisenemist tehakse korralik eeltöö, kogutakse info ohtude kohta ja võimaluse korral püütakse vähema kahju tekkida, näiteks ukse asemel siseneda akna kaudu. Antud järelevalvemeetme puhul oli riikliku sunni vahendina rakendatud vahetat sundi uste avamisel. Kuna see järelevalvemeede riivab intensiivselt põhiõigusi, siis olulist rolli mängib kaalutusõigus, mida on päästemeeskonna vanemate sõnul nad alati kasutavad. Valdusesse sisenemise puhul protokollimine on kohustuslik ja päästemeeskonna vanemad reeglina täidavad protokollid ja raporteerivad Häirekeskusele.

Valduse läbivaatust rakendatakse intervjueeritavate vastuste põhjal olukordades, mis on kooskõlas KorS-ga. *„Valduse läbivaatlus on sama eesmärgil, et häirekeskus edastas meile info, et Tammsaare teel on tulekahju, et inimene seal abitus seisundis, siis kui ma lähen korterisse, mina ei tea, kus toas ta on. Ja kui ma sisenen kuskilt suure toa aknast, siis ma loomulikult vaatan seal korteris ma otsin seda inimest.“ (Int 6, 2024).* Antud näite puhul tegemist on tulekahjuga ja on alust arvata, et korteris on kannatanu ja teda leidmiseks on vaja korterit läbi vaadata. Järelevalvemeetme rakendamisel riivatakse samu õiguseid nagu valdusesse sisenemisel, aga riive on intensiivsem, sest läbivaatus hõlmab mitte ainult valdusesse sisenemist, vaid ka seal olemist ja seal asuvate asjade läbivaatamist. Riive on põhjendatud inimelu ja tervise ohutuse tagamisega ja ohu väljaselgitamiseks ja tõrjumiseks. Kuna antud järelevalvemeede riivab intensiivselt inimeste põhiõigusi, siis meetme rakendamisel peab arvestama kaalutusõigusega ja

päästemeeskonna vanemate sõnult valduse läbivaatust teostatakse proportsionaalselt ja otstarbekalt seoses ohtudega. Antud näite puhul proportsionaalsust väljendab see, et päästemeeskonna vanem otsustab siseneda akna kaudu, et vähem kahju tekitada. Valduse läbivaatuse protokollimine on kohustuslik ja päästemeeskonna vanemad reeglina täidavad ainult valdusesse sisenemise protokollid ja raporteerivad Häirekeskusele.

Isiku rakendamine päästetööle toimub intervjueeritavate vastuste põhjal olukordades, mis on kooskõlas PäästeS-ga. *On olnud olukordi, kus olen jõudnud tulekahjule väikse päästeressursiga kohale ja seal olid inimesed, kes tahtsid aidata ja siis olen neid rakendanud, palunud midagi jälgida, et keegi teine ei läheks trepikotta sisse.*“ (Int 5, 2024). Antud näite puhul tegemist on tulekahjuga ja inimesi kaasati päästetööle väikse saabunud ressursi tõttu. Samuti inimestele anti ülesanne, mis ei tekitanud ebaproportsionaalselt suurt ohtu. Seega meetet rakendati otstarbekalt ja proportsionaalselt. Järelevalvemeetme rakendamisel riivatakse põhiseaduse § 20 isikupuutumatus ja vabaduse õigust ning § 34 liikumisvabaduse õigust ja riive on põhjendatud ressursi puudusega aga enamasti inimesed ise pakkuvad abi päästesündmustel. Antud järelevalvemeetme puhul kaalutusõigus, otstarbekus ja proportsionaalsus on olulised, sest isiku päästetööle rakendamisel tuleb ka tagada isiku ohutust ja arvestada tema oskustega. Asja sundkasutusse võtmine toimub intervjueeritavate vastuste põhjal olukordades, mis on kooskõlas PäästeS-ga. *„Näiteks elektriijaamas, kunagi põles biokütus ja need hunnikud olid päris suured ja neid oli vaja ümber laadida ühest kohast teise, siis kasutasime rasketehnikat ja siis seda meest, kes seda rasketehnikat juhtis.*“ (Int 4, 2024). Antud näite puhul tegemist on tulekahjuga ettevõttes ja päästetööks on vaja kasutada eritehnikat. Meetet rakendati otstarbekalt ja proportsionaalselt. Järelevalvemeetme rakendamisel riivatakse põhiseaduse § 26 alusel kaitstavat eraelu puutumatus põhiõigust ja § 32 tulenevalt omandi puutumatus ning riive on põhjendatud vältimatu vajadusega päästetööks. Erinevate lammutustööde puhul päästemeeskonna vanemad rakendavad olukordades, mis on kooskõlas PäästeS-ga. *„Kasutasin seda kui inimesel eluruum on põlema läinud. Minu esmane prioriteet päästesündmusel on kõigepealt inimelu ja inimese vara ja siis me lammutame seina ja lammutame lage, sest minul on see päästetööde jaoks vajalik teha.*“ (Int 10, 2024). Antud näite puhul tegemist on tulekahjuga ja selle sündmuse lahendamiseks oli vaja lammutada seina ja lage. Kuna see on päästetööks vältimatult vajalik, siis PäästeS lubab

lammutustöid teha valdaja nõusolekuta. Inimelu prioriteedi alusel meede oli rakendatud proportsionaalselt ja otstarbekalt. Järelevõetmete rakendamisel riivatakse samu õiguseid nagu asja sundkasutusse võtmisel ja riive on põhjendatud vältimatu vajadusega päästetööks.

Vahetut sündi rakendavad päästemeeskonna vanemad olukordades, mis on kooskõlas KorS-ga. „Tulekahjudel inimeste ärahoidmine põlevast hoonest. Et võib-olla ei piisa ainult sellest, kui öelda inimesele, et siin ei tohi viibida, siis viibimiskeelu kohaldamine, kui see nõuab natuke füüsilist jõudu. Et suuline korraldus pluss kerge füüsiline kontakt, kus ma lihtsalt võtan tal käest kinni.“ (Int 5, 2024). Antud näite puhul tegemist on tulekahjuga ja inimene ei kuuletu ning tahab põlevasse majja minna. Isikut hoiatatakse, sest põlev maja väljendab ohu tema jaoks, seega meedet rakendati otstarbekalt ja proportsionaalselt. Järelevõetmete rakendamisel riivatakse põhiseaduse § 20 kohast isikupuutumatus õigust ning riive on põhjendatud ohuga inimese elu ja tervisele. Kuna antud meede tugevalt riivab inimeste põhiõigusi, siis olulist rolli mängib kaalutusõigus. Praktikas seda meedet kasutatakse harva ja ainult siis, kui teist variante ei ole. Päästemeeskonna vanemad rääkisid, et kutsuvad sellistel juhtudel politsei kohale ja annavad ülesande üle. Samuti kaasates politseid tehakse korrakaitseorganitega vahel koostööd.

Järelevõetmete rakendamine

Antud alapeatükis keskendutakse kolmandale uuringukategooriale, mis on seotud teguritega, mis näitavad järelevõetmete rakendamise efektiivsust ja lisaks tuuakse välja võimalikud probleemid meetmete rakendamisel. Uuringu kolmas kategooria „Järelevõetmete tõhusus“ annab vastuse neljandale uurimisküsimusele: kas riikliku järelevõetmete erimeetmete ja riikliku järelevõetmete erisuste rakendamine on andnud oodatud tulemuste või esineb praktikas probleeme. Teoorias on käsitletud, järelevõetmete rakendamise eeldused ja põhimõtted, ning selle küsimusele vastamisel vaadeldakse kas rakendamise praktiliselt annab oodatud tulemuste või mitte.

Teises kategoorias „Järelevõetmete rakendamine“ (tabel 4) on neli tegurit, mis näitavad järelevõetmete toimivust. Intervjueeritavate vastused annavad ülevaate järelevõetmete toimivusest ja võimalikest probleemidest, mis esinevad meetmete rakendamisel. Analüüsiks olid loodud järgmised koodid: päästemeeskonna

vanemate positiivne kogemus (kood 1), päästemeeskonna vanemate negatiivne kogemus (kood 2), koostöö teiste ametkondadega (kood 3) ja ettevalmistus järelevalvemeetmete kasutamiseks (kood 4). Kategooriad ja lisad on leitav lisades „Koodipuu“ (lisa 3).

Esimeseks teguriks on **päästemeeskonna vanemate positiivne kogemus** (kood 1). Järelevalvemeetmete rakendamise praktika näitab, et päästemeeskonna vanemad saavad enamasti positiivse kogemuse järelevalvemeetmete rakendamisel inimeste suhtes. Näiteks isikut tõendava dokumendi nõudmisel enamus inimesi annavad seda, sest usaldavad päästametnikule: „Üldjuhul tegemist on selliste sündmustega, kus inimesed usaldavad meid ja saavad aru, miks me küsime andmeid, aga kui tekkib inimesel kahtlus siis selgitasin välja milleks, meil neid andmeid vaja, et üldjuhul ei ole keegi keeldunud dokumentide andmisest.“ (Int 4, 2024). Samuti viibimiskeelu rakendamisel enamasti inimesed kuuletuvad ja ei sega tööprotsessile: „Normaalselt reageerivad, nad ei tule vastu, mitte kuidagi, sest nad saavad aru, et nad hakkavad segama. Nad põhimõtteliselt lahkuvad selle koha pealt ära“. (Int 3, 2024). Veel üheks näidiseks on see, et inimesed ise pakkuvad abi päästesündmusel: „Kasutas eraisiku tulekahju kustutamiseks, tegemist oli metsatulekahjuga, isik tuli ise meie juurde, pakkus abi ja siis põhimõtteliselt võtsime teda abiks meile“ (Int 4, 2024).

Järgmiseks teguriks on **päästemeeskonna vanemate negatiivne kogemus** (kood 2). Intervjuude põhjal on seda kordades vähem võrreldes positiivse kogemusega ja negatiivse kogemuse esinemine on selgelt põhjendatud. Esimeseks põhjusteks intervjuudes nimetatakse inimesi alkoholijoobes: „Nüüd natuke raskem on tavaliselt olnud purjus inimestega jällegi, sest et nende alkoholijoove on ka võib-olla see põhjustaja, miks see sündmus üldse tekkis. Ja alkoholijoobes inimene muutub ebaadekvaatseks ja ei saa aru minu sõnadest.“ (Int 5, 2024). Järgmiseks põhjuseks võib välja tuua inimesi emotsioonides või šokki seisundis: „Kui nad ei ole seotud selle sündmusega, siis üldjuhul nad lähevad ära, aga kui emotsioonides, kui nad tahavad tungida sisse selle samasse korterisse, kus toimub tulekahju või muu, siis peab politsei ka jõudu mingil määral kasutama selleks, et neid sealt ära tuua.“ (Int 4, 2024). Samuti negatiivse kogemuse päästemeeskonna vanemad saavad kui isiku õigusi on ülemääraselt riivatud: „Mul endal oli üks sündmus, kus me vales kohas ust lammutasime, et juhtus niimoodi, et tundus, et korteris tulekahju, aga selgus, et ei olnud“ (Int 12, 2024). On olemas ka konfliktised inimesed või need, kes ei saa aru miks nende suhtes rakendati teatud järelevalvemeede: „Korteris oli tulekahju ja aknast tuli suits. Info oli, et kaks

inimest võivad sees olla. Ja siis võtsime ukse maha, läksime sisse, toidu kõrbemine oli ja tuli välja, et inimesi sees ei ole. Ja siis tuli mingi hetk korteriomanik kohale ja hakkas karjuma ja et miks meie ukse ära lõhkusime.“ (Int 8, 2024). Jääle mineku keelu ajal eraldati kaks grupi inimest, kellega kõige tihedamini esinevad probleemid ja nendeks gruppideks on kalamehed ja lapsed. „Tihti kalameestega tekkivad probleemid, sest nad tavaliselt vaidlevad jää paksuse kohta ja me peame neid veenduma et on ohtlik praegu jää peal olla, näiteks näitame jää paksust ise.“ (Int 6, 2024). Lastega on see olukord, et nad tavaliselt mängivad jää peal, päästemeeskonna vanem jõudes kohale keelab neile jää peal olla ja kui päästjad sõidavad ära siis lapsed tulevad tagasi jää peale: „Kõige suurem probleem on see, et me ei saa neid poisi kätte, sest nemad jooksevad ära. Nad teavad, et nad teevad valesti, nad teavad, et me oleme seal nende pärast ja jooksevad ära kuskile eemale majade vahele ja me teame, et kui me sõidame ära kümne minuti pärast nad tulevad tagasi jääle. See on päästeressursi jaoks on hästi kulukas.“ (Int 9, 2024).

Veel üheks teguriks on **koostöö teiste asutustega** (kood 3). Kui päästemeeskonna vanemad suudavad tõhusalt koostööd teha teiste ametiasutustega, nagu politsei, kiirabi jne, võib see aidata parandada hädaolukordadele reageerimise võimekust ja tulemusi. Kõige rohkem kaasatakse politsei. Viibimiskeelu rakendamise ülesannet mõnikord antakse üle politseile kui päästeressursi ei ole piisavalt ja sündmus on väga kiireloomuline: „Sellisel juhul ma katsun suuliselt viibimiskeeldu anda ja seal, kui see ei rakendu, siis ma kutsun politsei kohale, kes tuleb ja tagab turvalisust minu sündmuskohal.“ (Int 3, 2024). Ja samas vastupidi kui politsei või kiirabi palub abi, näiteks valdusesse sisenemiseks: „Päästesündmusel et näiteks ametkondliku abi osutamise sündmusel kiirabi palub appi, politsei palub appi ja siis me lähme kohale ja hakkame oma tegevusi tegema.“ (Int 6, 2024). Pommikahtlusega sündmustel on juhtiv asutus demineerijad aga päästemeeskonna vanem võib ohuala määrata: „Demineerimistö juht ei ole mina, vaid demineerija, kuid reeglina, kui me alguses kohale jõuame, on maksimaalne, mida me teeme, et määrata, piirata ala ja kohaldada viibimiskeeld ja püüda eemaldada inimesed piirkonnast ohutult.“ (Int 11, 2024).

Järgmiseks teguriks on **ettevalmistus järelevalvemeetmete kasutamiseks** (kood 4). Intervjuude põhjal on näha, et järelevalvemeetmeid üldiselt rakendatakse teadlikult ja kui päästemeeskonna vanemad ei ole kindel enda pädevuses siis kaasatakse politsei. Mõned ei tea, millised järelevalvemeetmed on nende pädevuses: „Nagu mina sain aru siis meil ei ole sellist pädevust, et läbi viia neid läbivaatusi, see on puhtalt PPA omad,

nad tegelevad sellega, mitte päästjad.“ (Int 6, 2024). Ja siin on veel üks selline näidis, mis näitab, et mõne järelevõimeetmete puhul päästemeeskonna vanem ei tunne ennast kindlalt: „*Mõnes asjas tundub, et ma võin teha midagi teadmata, mis tagajärjed sellel võivad olla, et kui ma nüüd ei fikseerinud protokollis, et ma kellelegi ust avasin. Mina näiteks ei tea, milliseid tagajärgi see võib omada, kui tekivad mingisugused probleemid.*“ (Int 5, 2024). Samuti päästemeeskonna vanemad märkasid, et nad ei tunne ennast kindlalt, sest seadused võivad muutuda ja kuna nende töö on enamasti praktiline neil kipub ununema teave seadusandluse kohta: „*Juriidilises maailmas asjad muutuvad ja meie teadmised oleks vaja kaas ajastada. Kuna me ei ole juristiksi õppinud, siis meie ei ole nii pädevad nende seaduste tõlgendamises.*“ (Int 4, 2024).

2.3.Järeldused ja ettepanekud

Käesolevas alapeatükis seostatakse teooria ja uuringu tulemusi. Ühtlasi on tehtud järeldusi ja ettepanekuid, järelevõimeetmeid tõhusaks rakendamiseks. Töö esimene uurimisküsimus oli: Millistes olukordades on päästemeeskonna vanemad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi rakendanud? Teooria kohaselt vaadeldakse ainult kahte PÄA ülesannet, milleks on päästetöö tegemine maismaal ja siseveekogudel ja osalemine otsingu- ja päästetöös kaldalähedasel merealal, kui tekib otsene oht inimese elule või tervisele (vt käesolev töö lk 10-11). Päästetöö käigus lahendatakse päästesündmust, mis on ootamatu olukord, mis vahetult ohustab füüsiliste või keemiliste protsesside kaudu inimese elu, tervis, vara või keskkonda tulekahju, loodusõnnetuse, plahvatus, liiklusõnnetuse, keskkonna reostuse või muu sarnase olukorra korral (vt käesolev töö 10). Uuringus selgus, et järelevõimeetmeid rakendatakse päästetöö teostamiseks ja päästemeeskonna vanemad nimetasid sündmuse liigid ja olukorrad, mis on sätestatud PäästeS-is. Kõige tihedamini rakendatakse järelevõimeetmeid tulekahjude korral, abi osutamisel ja liiklusavariidel (vt käesolev lõputöö lk 25-26). Uuringuga ei olnud võimalik selgeks teha kõiki olukordi, millal järelevõimeetmeid rakendati, kuna viis päästemeeskonna vanemat nimetasid ka olukorrad, mis ei ole seotud järelevõimeetmete rakendamisega, näiteks lühimenetluse läbiviimine ja kodunõustamine. Uuringus selgus, et ühe päästesündmuse puhul rakendatakse mitut järelevõimeetmet, kui see on vajalik efektiivse sündmuse

lahendamiseks. Detailsemalt kirjeldatud tulemused järelevalvemeetmete rakendamise kohta on leitavad uuringu esimese kategooria all (vt käesolev lõputöö lk 24-28).

Töö teine uurimisküsimus oli: Millisel viisil on riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste kohaldamisel isikute, sh füüsiliste kui ka juriidiliste, õiguseid riivatud ja millega riivet on põhjendatud? Vastamisel antud uurimisküsimusele tuli esmalt teooria abil defineerida järelevalvemeetmete kohaldamisel lubatavad tegevused vastavalt PäästeS ja KorS ning riive koos selle põhjendusega. Järelevalvemeetmete rakendamisel on alati riivatud mingil määral inimeste põhiõigused ja üldiselt riive põhjuseks on ohu ennetamine, ohu väljaselgitamine, ohu tõrjumine ja päästesündmuse tagajärgede leevendamine (vt käesolev lõputöö lk 9-20). Uuringus selgus, et päästemeeskonna vanematel on asjakohane arusaam meetmete kohaldamisest alustest ja järelevalvemeetmeid on kohaldatud KorS-I ja PäästeS-ga kooskõlas (vt käesolev töö lk 28-32).

Töö kolmas uurimisküsimus oli: Kas päästemeeskonna vanemad kohaldavad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi kehtiva õigusega kooskõlas? Antud küsimusele vastamisel ei olnud loodud eraldi kategooriat, vaid tehtud esimese ja teise kategooria analüüs. Kehtiva õiguse kooskõla näitab, et teatud tegevus või olukord vastab kehtivale õigusele. Käesoleva töö esimeses peatükis on kirjeldatud iga järelevalvemeetme kohaldamise õiguslikud alused, sealhulgas on rakendamise tingimused ja elemendid (vt käesolev lk 11-20). Lisaks teoorias on kirjeldatud ka järelevalvemeetmete põhimõtted, mis tulevad KorS-st, HMS-st ja põhiseadusest (vt käesolev lk 9-11). Uuringus selgus, et järelevalvemeetmete rakendamine sõltub sündmuse ajakriitilisusest, tulenevatest ohtudest, jõudnud ressursidest ja inimeste hoiakutest ning lisaks sellele peavad järelevalvemeetmete rakendamisel päästemeeskonna vanemad rakendama riikliku järelevalve põhimõtteid (vt käesolev töö lk 32-38). Uuringuga ei ole võimalik hinnata seda, et päästemeeskonna vanemad ei olnud kasutanud mingisugust järelevalvemeetmet, sest nad ei ole kindlad oma pädevuses, ei ole teadlikud või nende piirkonnas ei toimu selliseid sündmusi, kus oleks võimalik järelevalvemeetmeid rakendada. Samuti uuringus selgus, et päästemeeskonna vanemad enamasti ei täida protokollid, mis on paber kandjal vaid annavad infot raportis Häirekeskusele või PÄVIS2 infosüsteemi täitmisel. Paber kandjal protokollid täitakse valdusesse sisenemisel (vt käesolev töö lk 39)

Töö neljas uurimisküsimus oli: Kas riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste rakendamine on andnud oodatud tulemusi või esineb praktikas probleeme? Vastamisel antud küsimusele analüüsiti uuringu tulemusi, kuna selle küsimuse puhul uuritakse meetmete rakendamise praktikat. Uuringus selgus, et enamasti päästemeeskonna vanemad saavad positiivset kogemust seoses järelevalvemeetmete rakendamisega. See tähendab seda, et inimesed järelevalvemeetmete rakendamisel saavad aru, miks meede kohaldati, kuuletuvad ja täidavad päästemeeskonna vanema poolt antud korralduse ja inimesed ise on abivalmis. See näitab seda, et inimesed usaldavad PÄA-d ja tunnevad end turvaliselt (vt käesolev töö lk 39). Uuringus selgus, et negatiivset kogemust päästemeeskonna vanemad saavad oluliselt vähem võrreldes positiivsega ja negatiivne kogemus on selgelt põhjendatud inimeste hoiakutega ja meeskonnavanema vale olukorra hindamisega. Oluliselt mõjutab alkoholi tarvitamine, šokk ja emotsionaalsus, ülemäärane isiku õiguste riive ja jääle mineku keelu ajal probleemiks on kalamehed ja lapsed (vt käesolev töö lk 39-40). Samuti uuring näitas, et sündmuse lahendamisel ja järelevalvemeetmete rakendamisel tehakse pidevalt koostööd teiste ametiasutustega ja kõige rohkem tehakse koostööd politseiga (vt käesolev töö lk 40). Uuringuga selgus ka see, et päästemeeskonna vanemad ei tunne ennast kindlalt mõne järelevalvemeetmete rakendamisel, sest teadmised ununevad või ei ole teadlikkust enda pädevustest.

Eelnevale toetudes järeldati, et päästemeeskonna vanemad rakendavad aktiivselt meetmeid, milles nad tunnevad ennast kindlalt, erinevatel sündmustel ja see aitab tõhusalt sündmuseid lahendada. Uuring näitas, et päästemeeskonna vanemad tunnevad ennast ebakindlalt vallasasja läbivaatuse ja isikusamasuse tuvastamise puhul (vt käesolev töö lk 40-41). Samuti järeldati, et järelevalvemeetmeid päästemeeskonna vanemad rakendavad üldiselt kehtiva õigusega kooskõlas. Inimeste põhiõiguste riive on põhjendatud vastavalt KorS ja PäästeS ning päästemeeskonna vanemad lähtuvad KorS-is ja HMS-is sätestatud põhimõtetest. Päästemeeskonna vanemad selgitavad inimestele, miks meetmeid olid rakendatud, üüritavad järelevalvemeetmete rakendamisel tuua kaasa võimalikult vähem kahju, enne järelevalvemeetmete rakendamist teevad tõhusa eeltöö põhjaliku luure koostamiseks. Põhiliseks probleemiks on järelevalvemeetmete rakendamise fikseerimine ja protokollimine. Uuringu tulemustest tulenevalt järeldati, et järelevalvemeetmete rakendamise tõhusust oluliselt mõjutab päästemeeskonna

vanemate teadlikkus ja isikud, kelle suhtes meetmeid on rakendatud ja siin olulise rolli mängib inimfaktor ning inimeste hoiakud.

Esimeseks ettepanekuks PÄA-le on päästemeeskonna vanemate täiendkoolitamine õiguse valdkonnas. Päästemeeskonna vanemad ei rakenda järelevalvemeetmeid iga päev ja nende töö on enamasti praktiline. Juriidilises maailmas pidevalt toimuvad muudatused ja on vaja päästemeeskonna vanemate teadmiseid värskendada, kuna nad ei tunne ennast pädevana seaduste tõlgendamises. Järelevalvemeetmete teemat mainitakse, aga ei ole koolitust, kus väga põhjalikult selgitatakse meetmete rakendamise põhimõtteid ja õiguslikke aluseid. Samuti oleks hea meelde tuletada, kuidas korrektselt täita protokolle, sest protokoll pärast sündmust muutub oluliseks dokumendiks, mida on vaja kasutada tõendusmaterjalina. Sellepärast on tähtis, et antud dokument oleks korrektselt koostatud. See on väga oluline, et päästemeeskonna vanemad oleksid teadlikud selles teemas, sest parem ettevalmistus muudab avaliku võimu teostamise selgemaks ja vähendab võimalust, et järelevalvemeetmete rakendamisel ülemääraselt riivatakse inimeste põhiõigusi. Järeldusest tulenevalt tehakse ettepanek muuta protokollid, mis praegu päästemeeskonna vanemad täidavad paberkandjal digitaalseks. Antud ettepanek on toodud välja, sest paberkandjal protokolle (käsikirjaliselt) ei ole mugav täita sündmuskohal kuna päästesündmused on kiireloomulised ja see võtab ka aega ning ei ole alati tagatud sobilikud tingimused. Päästemeeskonna vanematel on ka võimalus täita protokolle kontoris aga digitaalsel kujul see oluliselt lihtsustaks ja kiirendaks protokollide täitmise protsessi ja motiveeriks päästemeeskonna vanemaid neid põhjalikumalt täitma. Kui nõutakse sündmusega seotud isikult allkirja, siis seda oleks mugavam teha digitaalselt, näiteks Smart-ID, Mobiil-ID või ID-kaardi kasutades.

KOKKUVÕTE

Lõputöö uurimisprobleem oli sõnastatud küsimusena, kuidas rakendab PÄA riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi? Vastavalt uurimisprobleemile moodustati neli täpsustavat uurimisküsimust. Esimene oli: Millistes olukordades on päästemeeskonna vanemad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi rakendanud? Esimesele uurimisküsimusele vastust otsides leiti, et praktikas päästemeeskonna vanemad rakendavad aktiivselt järelevalvemeetmeid päästesündmuse lahendamisel. Kõige tihedamini rakendatakse järelevalvemeetmeid tulekahjude korral, abi osutamisel ja liiklusavariidel.

Teine uurimisküsimus oli: Millisel viisil on riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste kohaldamisel isikute, sh füüsiliste kui ka juriidiliste, õiguseid riivatud ja millega riivet on põhjendatud? Vastuseks saadi, et inimeste põhiõigusi riivatatakse tehes lubatud KorS-s ja PäästeS-s lubatud tegevusi ja riive on põhjendatud ohu väljaselgitamisega, ohu tõrjumisega, inimelu ja tervise ohutuse tagamisega ja päästesündmuse tagajärje leevendamisega.

Kolmas uurimisküsimus oli: Kas päästemeeskonna vanemad kohaldavad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi kehtiva õigusega kooskõlas? Vastuseks saadi, et üldiselt järelevalvemeetmeid rakendatakse kehtiva õigusega kooskõlas, õigesti hinnatakse olukorda ja tegutsetakse kooskõlas PäästeS-ga ja Kors-ga, aga mitte kõigi järelevalvemeetmete suhtes päästemeeskonna vanemad tunnevad ennast kindlalt, viitab sellele, et teadmised vajavad värskendust ja protokolle, mis on paberandjal täitakse harva.

Neljanda uurimisküsimuse: Kas riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste rakendamine on andnud oodatud tulemuse või esineb praktikas probleeme? Analüüsimisel selgus, et järelevalvemeetmete rakendamine on andnud oodatud tulemuse, sest meetmete rakendamisel sündmused said lahendatud tõhusalt ja päästemeeskonna vanemad enamasti saavad positiivse kogemuse seoses järelevalvemeetmete rakendamisega. Negatiivset kogemust on kordagi vähem esinenud ja tavaliselt seotud inimeste hoiakutega. Mõjutavateks teguriteks on alkoholi tarvitamine, šokk ja emotsionaalsus ning konfliktus. Samuti eraldati kaks gruppi

inimest, kellega kõige tihedamini tekkivad probleemid jääle mineku keelu ajal ja need on kalamehed ja lapsed.

Lõputöö uurimisprobleemile: kuidas rakendab PÄA riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi? Annavad vastuse kõik neli uurimisküsimust. Päästemeeskonna vanemad rakendavad aktiivselt erinevaid järelevalvemeetmeid päästetööl päästesündmuse lahendamisel. Seda tehakse kehtiva õigusega kooskõlas ja jälgitakse riikliku järelevalve põhimõtteid, mis on sätestatud KorS-s. Järelevalvemeetmete rakendamine üldiselt annab oodatud tulemuse, aga päästemeeskonna vanemaid tuleb koolitada, et nad tunneksid ennast kindlamalt järelevalvemeetmete rakendamisel.

Lõputöö eesmärk oli selgitada välja riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste rakendamise praktika päästetöödel ja teha ettepanekud muudatusteks. Uuringu üks olulisemaid tulemusi oli, et päästemeeskonna vanemad rakendavad järelevalvemeetmeid kehtiva õigusega kooskõlas. Sellest tulenevalt saab öelda, et lõputöö eesmärk on saavutatud. Teooria ja uuringu tulemuste ühendamise põhjal tehti kaks ettepanekut. Esimene ettepanek oli päästemeeskonna vanemate õigusosalase täiendkoolituse korraldamine PÄA poolt. Teine ettepanek oli asendada paberkandjal olevad protokollid digitaalsetega.

SUMMARY

The aim of this thesis is to identify the practice of applying special measures of national supervision and special national supervision in rescue operations and to propose changes. In order to achieve the objective, the author sets the following research objectives: to provide a theoretical overview of the legal framework for the application of state supervision measures; to analyse the application of special state supervision measures in the field of rescue work by means of an interview using a qualitative method; to synthesise the results of the theory and the study and to make proposals for the application of the measures and for changes to the current law. To fulfil the research tasks of the dissertation and to achieve the goal, a qualitative empirical study was conducted, a random sample was used. Data was collected through a semi-structured interview. Based on the results of the study, two suggestions were made. The proposal will help mobilise the protocol's implementation and will raise the rescue team leaders' motivation to implement the protocol and will raise the rescue team leaders' awareness of the legality framework.

The thesis of the research problem: how does the Rescue Board implement the special measures of national supervision and the special features of national supervision? All four research questions provide answers to the problem. Rescue team leaders actively apply different supervision measures in the rescue operation during the response to an emergency. This is done in a lawful manner and in compliance with the principles of national supervision laid down in the Law on Law Enforcement. The application of supervision measures generally gives the expected result, but rescue team leaders need to be trained to feel confident in applying supervision measures.

VIIDATUD ALLIKATE LOETELU

Alumäe, T. & Tilk, O., 2018. Advanced rich transcription system for Estonian speech. IOS Press, pp. 1-8.

Attwood, W. R., 2020. Fire police: A statutory comparison of the operational nexus between law enforcement and the fire service in six states. *International Journal of Police Science & Management*. 22(4), pp. 428-438.

Elisabedashvili, D., 2021. Unenforceable target movable property under enforcement. *Journal of Legal Studies*. 28(42), pp. 103-123.

Eesti Vabariigi põhiseadus (1992), RT I, 15.05.2015, 2

Flick, U., 2009. An introduction to qualitative research. *Los Angeles etc.: SAGE Publications*. 4th ed.

Haldusmenetluse seadus (2001), RT I, 03.02.2023, 14

Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P., 2005. *Uuri ja kirjuta*. Tallinn: Medicina.

Homan, H., 2022. Influencing Discretion: Law Enforcement's Challenge in Meeting Societal Expectations. *Organization Development Review*. 54(4), pp. 10-14.

Hsieh, C.-C. & Tai, S.-E., 2020. Systematic Review of Research on Leadership and Management in the Fire Service. *International Journal of Intelligent Technologies & Applied Statistics*, 13(1), pp. 77-100.

Jäätma, J., 2012. The Constitutional Requirements for Averting of a Danger: The Principles of a State Based on Democracy, and the Rule of Law v. Averting of a Danger. *Juridica International*. XIX, pp. 135-144.

Jäätma, J., 2015. Ohutõrjeõigus politsei- ja korrakaitseõiguses: kooskõla põhiseadusega. *Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus*.

Kalmo, H. ja Kask, O., 2020. *Põhiseaduse kommenteeritud väljaanne, II peatükk*. [Võrgumaterjal] Leitav: <https://pohiseadus.ee/sisu/3478> [Kasutatud 13.05.2024]

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M., 2015. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia andmebaas. Kvalitatiivne sisuanalüüs*. [Võrgumaterjal] Leitav: [Kvalitatiivne sisuanalüüs | Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas \(ut.ee\)](https://kvalitatiivne.sisuanaluus.ut.ee) [Kasutatud 05.02.2024]

Kask, O., 2004. Korrakaitse seaduse eelnõust. *Juridica*, 7, lk 468-472.

Kempen, P.H., 2013. Four concepts of security. A human rights perspective. *Human Rights Law Review*, 13(1), pp. 1-23.

Komor, M., Grzyb, K., 2023. Qualitative Content Analysis - A Research Method in Social Science. *Przegląd Badan Edukacyjnych*, 43(2), pp. 143-163.

- Korraldusseadus* (2014), RT I, 14.03.2023, 29
- Kroonberg, R. ja Roosve, T., 2022. Korraldusemeetmed päästetöödel ja laiemaltki. *Turvalisuskompass*, 2, lk 127-145.
- Kutsekoda, 2018b. *Päästemeeskonna juht, tase 5*. s.l.:Vastu võetud Vara- ja Isikukaitse Kutsenõukogu 11.04.2018 otsusega nr 10.
- Kushch, S., Baryshev, Y., Ranise, S., 2020. Blockchain Tree as Solution for Distributed Storage of Personal ID Data and Document Access Control. *Sensors (Basel, Switzerland)*, 20(13), pp. 1-18.
- Kütt, Ü., 2011. *Politsei ja piirivalve seaduses sätestatud politsei järelevalve erimeetmete (viibimiskeeld, valdusse sisenemine, valduse läbivaatus ja vallasasja hoiulevõtmine) rakendamisel tõusetanud probleemid Lääne prefektuuri näitel. Lõputöö*. Muraste: Sisekaitseakadeemia
- Laaring, M., Pars, S., Kranich, H., Nuka, E., Kiviste, J., Mikiver, M., Roosve, T., Vanaisak, Ü., 2017. *Korraldusseaduse kommenteeritud väljaanne*. [Võrgumaterjal] Leitav: [2017 08 korraldusseadus_kommenteeritud-WEB.pdf \(sisekaitse.ee\)](#) [Kasutatud 20.12.2023]
- Laaring, M., 2014. On the Situation of Law-enforcement Law in Estonia. *Juridica International*. 21(7), pp. 95-101.
- Laaring, M., 2013. Estonian Law-enforcement Law as Danger-prevention Law. *Juridica International*. XX, pp. 197-205.
- Laherand, M.-L., 2008. Kvalitatiivne uurimisviis. Tallinn: OÜ Infotrükk.
- Lambing, M., 2021. Ohuolukorras varjumise korraldamine elanikkonna kaitseks: kas riigi kaitsekohustus ja Päästeameti ülesanne. *Juridica*, 2, lk 131–139.
- Mayring, P., 2000. Qualitative Content Analysis. *Forum Qualitative Sozialforschung / Forum: Qualitative Social Research*, 1(2), Art. 20.
- Mukhopadhyay, S. & Gupta, R. K., 2014. Survey of Qualitative Research Methodology in Strategy Research and Implication for Indian Researchers. *Vision (09722629)*, 18(2), pp. 109-123.
- Päästeameti põhimäärus* (2014), RT I, 22.06.2023, 4
- Päästeamet , 2017 B. *Pääste valdkonna rakenduse PÄVIS kasutamise kord*. Peadirektori 21.04.2017 käskkiri nr 1.1-3.1/110. s.l.:s.n.
- Päästeseadus* (2010), RT I, 06.07.2023, 68
- Quick, J. & Hall, S., 2015. Part two: Qualitative research. *Journal of Perioperative Practice*, 25(7-8), pp. 125-143).
- Roosve, T., 2022. Tants ametiabi ümber. *Juridica*, 7, lk 463-472.
- Rosin, K., 2021. The Relationship between EU Law and Fundamental Principles of Estonian Substantive Criminal Law. *Juridica International*.30, pp. 174-182.

Rosenau, H., 2019. The Human Right of Reproduction: Ovum Donation and Surrogacy. *Juridica International*. 28, pp. 49-58.

Rämmer, A., 2014. *Sotsiaalse analüüsi meetodite ja metodoloogia andmebaas. Valimi moodustamine*. [Võrgumaterjal] Leitav: [Valimi moodustamine | Sotsiaalse Analüüsi Meetodite ja Metodoloogia õpibaas \(ut.ee\)](#) [Kasutatud 05.02.2024]

Schreier, M., 2012. QCA in Practice. *Thousand Oaks, CA*: Sage.

Siseministeerium, 2021. *Päästeseaduse kommenteeritud väljaanne*. [Võrgumaterjal] Leitav: [Päästeseaduse kommenteeritud väljaanne 2023.pdf](#) [Kasutatud 12.10.2023]

Siseministeerium, 2023. *Uuringud ja analüüsid. Siseturvalisuse institutsioonide usaldusväärse uuring 2023 IV kvartal*. [Võrgumaterjal] Leitav: [Uuringud ja analüüsid | Siseministeerium](#) [Kasutatud 09.01.2023]

Utkina, M., 2023. Digital identification and financial monitoring: new technologies in the fight against crime. *Scientific Journal of Polonia University*, 58(3), pp. 303-308.

Värv, A., 2023. The Role of Foreign Law in the Courts' Application of Estonian Law. *Juridica International*. 32(14), pp. 42-55.

Wang, Y., Zou, Z., Zhou, Z., 2022. The Status and Management Policy Suggestions of Socialized Emergency Rescue Organizations. *Journal of Emergency Management & Disaster Communications*. 3(2), pp. 151-165.

Õunapuu, L., 2014. *Kvalitatiivne ja kvantitatiivne uurimisviis sotsiaalteadustes*. Tartu: Tartu Ülikool.

Lisa 1. Uurimisinstrument

Mina praegu kirjutan lõputöö nimega „Riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste rakendamine Päästeameti praktikas“. Töö on oluline Päästeameti jaoks selle pärast, et meetmete sätestamine muudab avaliku võimu teostamise selgemaks ja vähendab võimalust, et päästeasutus rakendab meetmeid, mis võivad riivata isikute põhiõigusi. Mina viin läbi intervjuusid enda lõputöö raames päästemeeskonna vanematega, sest nad on päästeametnikud, kellel on õigus neid meetmeid kasutada ja nad kõige rohkem kokku puutuvad sündmustel järelevalve erimeetmete, mis on sätestatud Päästeseaduses, rakendamisega.

Kas te tahate enne intervjuud minult midagi uurimuse kohta küsida?

Kui vana te olete?

Kus te töötate?

Kui kaua olete töötanud selles valdkonnas?

Räägime esialgu kahest riikliku järelevalve erimeetmest: isiku küsitlemine ja dokumentide nõudmine ning isikusamasuse tuvastamine.

1. Millistes olukordades olete Teie
 - a) isikut küsitlenud,
 - b) nõudnud dokumentide esitamist ja
 - c) isikut tõendava dokumendi alusel isikusamasust tuvastanud?
2. Kuidas isik(ud), kelle suhtes neid meetmeid olete kohaldanud, sellele reageeris?
3. Milliseid probleeme on Teil ette tulnud nende meetmete rakendamisega?
4. Kuidas Te fikseerisite (protokollisite) nende meetmete kohaldamise?

Järgmiseks räägime viibimiskeelu kui riikliku järelevalve erimeetme kohaldamisest. Viibimiskeeld on ka jääle mineku keelamine, aga jääle mineku keelamine on erisus järelevalve meetmetest, sest korrakaitse seadus ei reguleeri seda meetet.

5. Millistes olukordades olete viibimiskeeldu rakendanud?
6. Kuidas isik(ud), kelle suhtes viibimiskeeldu kohaldati, reageeris või reageerisid sellele?
7. Milliseid probleeme on Teil ette tulnud seoses viibimiskeelu rakendamisega?
8. Kuidas Te fikseerisite (protokollisite) viibimiskeelu kohaldamise?
9. Millised on teie kohustused jääle mineku keelu ajal? Millised probleemid on tavaliselt ette tulnud sellel perioodil?

Edasi räägime vallajasja läbivaatusest (vallajasjana võib olla kott, kohver, käru, sõiduk), valdusesse sisenemisest ja valduse läbivaatusest, mis on samuti riikliku järelevalve erimeetmed.

10. Millistes olukordades olete vallasasja läbivaatust rakendanud?
11. Kuidas isik(ud), kelle suhtes vallasasja läbivaatust kohaldasite, reageeris sellele?
12. Milliseid probleeme on Teil ette tulnud seoses vallasasja läbivaatuse meetme rakendamisega?
13. Kuidas Teie fikseerisite (protokollisite) vallasasja läbivaatuse kohaldamise?
14. Millistes olukordades olete
 - a) valdusesse sisenemist ja
 - b) valduse läbivaatust rakendanud?
15. Kuidas isik(ud), kelle valdusesse sisenesite ja valduse läbivaatust teostasite, reageeris sellele?
16. Milliseid probleeme on ette tulnud nende meetmete rakendamisega?
17. Kuidas Te fikseerisite (protokollisite) meetmete kohaldamise?

Edasi räägime vahetu sunni kohaldamisest.

18. Millistes olukordades olete vahetu sunni rakendanud?
19. Kuidas isik(ud), kelle suhtes vahetu sunni kohaldasite, reageeris sellele?
20. Milliseid probleeme on teil ette tulnud seoses vahetu sunni meetme rakendamisega?
21. Kuidas teie fikseerisite (protokollisite) vahetu sunni kohaldamise?

Räägime veel pääste valdkonna spetsiifilistest meetmetest.

22. Kas Te olete kunagi füüsilist isikut rakendanud päästetööle? Millises olukorras olete seda teinud?
23. Kas Te olete päästesündmuse lahendamisel midagi sundkasutusse võtnud, (vesi, liiv, kruus ja muud vajalikud ained ja materjalid, samuti tehnika ja muu vara)? Millises olukorras te seda tegite?
24. Kas Te olete kunagi valdaja nõusolekuta tema kinnisasjal, ehitises või ruumis teinud lammutustöid, kaevetöid, raie ja tõkestustuld ning tõkestanud kraave, ojasid või jõgesid? Millises olukorras see erimeede oli rakendanud? Millised tagajärjed olid pärast?

Mida sooviksite veel lisada selle teemaga seoses, mille kohta ma ei küsinud? Kas näete ette probleeme seoses erimeetmete rakendamisega? Kas neid õigusi piisab sündmust lahendades?

Kui mul tekivad lisaküsimused, kas ma saan Teiega veel ühendust võtta?

Täna Teid! Teie vastused on selle teema uurimisel väga olulised!

Lisa 2. Intervjueeritavate andmed

Intervjueeritav	Vanus	Tööstaaž (aastat)
Intervjuu 1	45	22
Intervjuu 2	32	11
Intervjuu 3	35	8
Intervjuu 4	30	10
Intervjuu 5	29	9
Intervjuu 6	37	12
Intervjuu 7	34	14
Intervjuu 8	30	12
Intervjuu 9	39	16
Intervjuu 10	46	25
Intervjuu 11	34	14
Intervjuu 12	41	21

Lisa 3. Koodipuu

Uurimisküsimus	Kategooria	Koodid	Allikad	Sagedus
Millistes olukordades on päästemeeskonna vanemad riikliku järelevalve erimeetmeid ja riikliku järelevalve erisusi rakendanud?	1.Erimeetmed ja erisused	Küsitlemine ja dokumentide nõudmine	12	25
		Isikusamasuse tuvastamine	9	19
		Viibimiskeeld	12	29
		Vallasasja läbivaatus	11	15
		Valdusesse sisenemine	12	26
		Valduse läbivaatus	5	7
		Isiku rakendamine päästetööle	12	13
		Asja sundkasutusse võtmine	12	14
		Lammutustööd jne	12	14
		Vahetu sund	9	12
Millisel viisil on riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste kohaldamisel isikute, sh füüsiliste kui ka juriidiliste, õiguseid riivatud ja millega riivet on põhjendatud?	2.Tegevused ja põhjused	Isiku peatamine	6	9
		Isikut tõendava dokumendi nõudmine	10	16
		Keeld viibida teatud kohas	12	21
		Vallasasja kontrollimine	6	9
		Uste avamine	7	13
		Sisenemine kellegi valdusesse	12	19
		Valduses asuvate asjade läbivaatamine	4	3
		Kaasamine päästetööle	5	8
		Asju ja materjale kasutamine	9	12
		Lammutamine kinnisasjal	7	12
Mõjutamine füüsilise jõuga	6	7		
Kas riikliku järelevalve erimeetmete ja riikliku järelevalve erisuste rakendamine on andnud oodatud tulemuse või esineb praktikas õiguslikke probleeme?	3.Järelevalvemeetmete rakendamine	Päästemeeskonna vanemate positiivne kogemus	12	22
		Päästemeeskonna vanemate negatiivne kogemus	12	19
		Koostöö teiste ametkondadega	12	21
		Ettevalmistus järelevalvemeetmete kasutamiseks	12	16